

CONCETTA LA MAZZA

Al delà del blau del cèl .

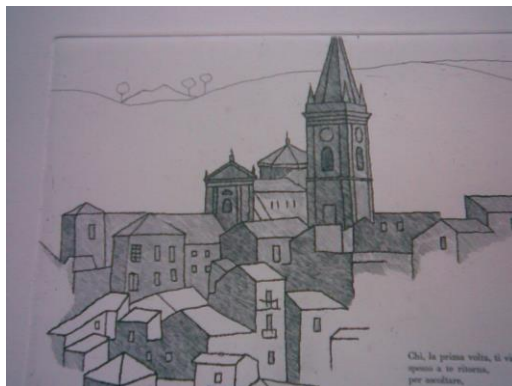

Biografia

Concetta La Mazza nasquèt a la Novara di Sicilia en 1936, lo primièr de Domenic La Mazza e de Teresa Curenti. En 1950, après un periòde patit d'« mission » a la tanta mairala, arribèt a sos parents a Domodossola, ont viu encara amassa amb son òme Giuseppe. A tres enfants: Armando, Luciano e Daniela. Recentament dins son esperit lo desir aclaparaire de se remembrar de son enfança novaresa e vaquí lo part d'aquela intima, personala, mas plena d'anecdòtas e de referéncias a l'entornament d'aquela epòca es estat insinuat: lo país, la campanha, la campanha Pòble, las abituds, tradicions d'aquel territòri dins las annadas escuras de la Segonda Guèrra Mondiala.

L'energia primordiala de l'escritura .

La pichona concetta es confiada als oncles e obligat de viure a Caststrangy dins un gat's luènh del país e de companhs a Caststranga. Atal viatja son personal via Crucis dins la solitud dins las duras annadas de la guèrra entre la fam, l'ignorànça del temps, las supersticions e lo maltractament. Après la guèrra l'emigracion inevitabla e lo començament, naturalament malaisida, dins lo Nòrd.

Tot aquò se conta a través de l'agach d'una gojata que revisita las fasas de la creissença de la memòria e qu'amb una frescor estonanta e un fial prim d'ironia nos dona lo plaser de la lectura – enfin – una istòria emblematica de nòstra comunautat familiara, capabla d'apassionar nos prigondament e aquò aparten a cadun de nosautres.

Dins aquel roman cort de Concetta La Mazza, l'escritura subvertís cada règla e torna a las primièras annadas, liura de quin esquemisme que siá formal, impulsat per una vitalitat intèrna d'arcana, ven un riu en plen qu'aclapa, es la pluèja torrencial de l'èime.

Las figuras dels oncles, Antonia e Michele, son memorablas, coma l'imatge de Novara coma generosa, envelopanta e doça coma dura e dura demòra inoblidabla.

Enfin, lo passatge dificil a l'adolescència quand se passa l'irreparabla, mas lo pichon concèpte renoncia pas al destin tragic, gràcias a son coratge e a l'espèr incriable dins l'avenir, mercés a sos uèlhs qu'an pogut agachar... al delà lo blau del cèl!

NINO BELVEDERE

« Lo calvari comencèt per ieu. Èra benlèu un jorn torrid, comencèt l'estiu de 1938, aviái dos ans e ma tanta me venguèt cuélher. Dins un sac de tela metèt una blòsa e dos parelhs de bragas, puèi ignor de tot çò que sortiguèri de mon ostal. Èri tament pichon que me podíai pas rendre compte que mon Via Crucis començariá aquel jorn.

Al delà del blau del cèl .

Capítol Primo - La casa paterna .

Es ara una vièlha roïna desabitada, esmoguda per las telas d'aranha e rosegadas pels tarmes mas, fa gaire de temps, a Novara, una vila jaçada jos una fortalesa majestuosa sus las montanhas de Messina, dins un allèa dins lo quartièr de l'Engie i aviá un ostal prèp de la font. La pòrta d'entrada donèt un escalier intèrne que menava al primièr estatge ont i aviá una pichona sala amb un clavièr de fusta: èra la cambra. Montavas al sòl de dessús e i aviá la cosina, se se podiá sonar. Dins un canton, una lausa de pèira sus la quala se plaçava lo fuòc e un tripòde de fèrre qu'èra utilizat per plaçar lo pot de la pasta. Davant, penjat sus la paret, negre negre coma lo pitch, una pala de fusta, doas crivetas, una pichona e una granda, lo forn

per coire lo pan, sul costat un pitre mièg hacks, una taula, dos « furrizi » e alguna cadira de Rengine. Enfin i aviá un compartiment, amb un balcon que donava sus l'alèa, ont i aviá pas qu'un lièch dins un carrat. Aquel trauc èra lo reialme ont lo grand-paire esquèrra viviá en 1934. Una latrina de pèira èra estada obtenguda dins la sota l'aiga amb una cobèrta de fusta. Coma i aviá pas de clavega, aquel darrièr deviá servir per mitigar la pudor que foguèt liberada. De segur, l'ostal èra liure d'aiga corrent e de lutz electrica, una comoditat que dins aqueles jorns avián quitament pas de barons. A costat i aviá una pòrta de fusta que menava al Baglio ont las galinas èran percaçadas sus la fusta.

Dins aquel canton, en defòra del mond, ma maire viviá amassa amb son grand, qu'èra una costura, dos fraires e una sòrre, totes mai vièlhs qu'ela, èran maridats e tanben vivián a Novara. Ma maire èra rosa, magra, fòrça fragila de constitucion, aviá de traches fòrça delicats e la que se remarquèt mai de sa cara, aital coma de lach, èran dos grands uèlhs blaus, gaireben totjorn espaurugats e tristes. Benlèu la mòrt subta de la maire, quand aviá vint -quatre ans, èra estada la causa de sa fragilitat fisica e morala.

Quauques ans après la mòrt de la grand, ma maire, mercés a l'intervencion d'una de sas comars, rescontrèt son Prince Encantaire. Mon paire aparteniá a una familha eleganta de Badiavecchia, que capitèt una taverna amb de tabacista e de manjar. Èra una familha de grands trabalhadors, e mon paire èra un òme, segon totes, fòrça polit, naut, brun, bris e empreneire. Viviá dins una fraccion luènh de la vila: a pè, de bona lena, en mièja ora que n'arribavas. Son paire transportava de carbon de fusta. La maire èra una femna dinamica, lo matin anèt a Novara amb la mula per crompar los genres que provesissián dins la botiga: de tabacistas, de sal e de comestibles. Me vestissi totjorn elegant amb un grand xal negre al còl, crompèri tanben lo jornal per manténer los clients informats. Era la

sola botiga del caseriu e ben -èsser dins aquel ostal, e mai i aviá uèch bocas per se noirir, i aviá pas de manca.

Lo ser tard ajudèt ostentivament los patrons ara brillant – e son portamoneda – alongant lo vin amb un agach colorat. Coma los enfants eretan pas totjorn lo trabalh dels parents, mon paire aviá après lo mestier del cobrador. Après un engatjament que durèt qualques meses mon paire e ma maire, un còp maridats, anèt far que lor amor nisse dins l'ostal a la font dins lo quartièr de l'ENGIA. Exactament nòu meses mai tard arribèri dins aquel mond e, segon una costuma sacrada meridionala, aguèri lo nom de la grand-maire paterna, Concetta. Malgrat l'edat tendra aviái de pèl escur e arrugada, ploravi totjorn. Lo grand, vist que possedissiám pas un berç, foguèrem obligats de me berçar tot lo jorn sant dins sos braces, la nuèch dormiá dins lo leton amb papi e mamà. Segon totes, èri fòrça marrit e insuportable. Qualques meses mai tard, vist que lo trabalh del país èra escas, mon paire decidiguèt d'anar trabalhar a Sardenha. Quand partiguèt per l'autra illa sortiguèt de sa maire amb la gojata que geina e una altra creatura que petava dins l'utèrus.

Quand aviái vint meses ma sòrre Rosa nasquèt. Lo nom èra de la grand-maire mairala. A la diferéncia de Concetta, Rosa – totjorn segon ma maire – èra polida, blanca e ròsa de tessitura, de pels bruns qu'enquadravan una cara armoniosa embelinada amb dos polits uèlhs blaus: una flor, coma son nom ! Tant que quand ma maire anèt a la font per prene d'aiga amb ròsa sos amics dins sos braces li demandèron cossí èra possible de parturir doas filhas completament diferentas. - CHIS CCà, Rusina, per que Billcchia foguèsse, mas l'Autor...- Aquò, Rosina, per qu'es bèl, mas l'autre... disián los amics amb una grimacha dels labres. Mentretant, dins aquela situacion contunhèri d'èsser inquiet, coma s'avertissiái los presagis de mon calvari, mercejava Dieu, quitament se non amb demission.

Per contar la seguida de l'istòria, primièr, vos cal presentar a ma tanta Antonia, en resumit, zì 'nuoia. Era la sòrre màger de ma maire, entre los dos i aviá dètz-e-sèt ans de diferéncia. Era una femna bassa e de manjar de bébé, amb sos pels bruts que li tombavan sus los uèlhs. Sa cara negligida mostrava mai d'annadas qu'aqueles qu'aviá e dins son agach vuèg i aviá pas que tant d'umiliacion. A vint ans, a aquel moment edat coma marit, se maridèt de son primièr cosin, ven de tornar de las òbras dins la Galèria Sempione, que demorèt veusa e amb un filh de tres ans. El, mon oncle Michele, Zì Micheri, èra un òme bas e semblava la plebea còpia del rei Vittorio Emanuele III, viviá dins un ostal pròpri dins una carrièra fòrça característica del país pels pas gaireben dos mètres de larg. Èra un polit ostal. En planta baisha i auie era botiga de fustièr damb un gran comptador centrau damb era agarre, dus armaris de paret a on guardaue raspe, cisèus, suca, huelhs e esclòp, un torn entà arrondir es pès des taules que bastic, ua mola que caliá Per rodar de platas e de lamas, un estufa de fusta amb una caçòla per liquizar la pega, de taulas empiladas pertot, qualques sega fixadas a la paret, qualque encant de sòrt coma las barandas de caval, los còrns de cabra e los tortugas, en resumit, una d'aquelas salas que per ara solament apartenon al mond dels sovenirs.

Un escalièr de fusta portat al primièr estatge, ont i aviá doas salas espaciosas amb de teulas de ceramica, un luxe dins aqueles jorns, un tablèu de bòrd fach per mon oncle, un sofà, una taula e qualques cadieras entrelaçadas amb la rafia, una còrda de legums d'espècia. Del balcon que dona sus la rota de la mezzegosto, quand la procession de l'Assumpcion cap a l'abadiá data, èra possible de tocar lo cap coronat de la Madona. De la segonda planta en plaça se pòt veire Rocca Salvatesta e en fàcia, a través d'un glimmer entre los ostals, podíás admirar lo païsatge esplendid de las montanhas que lentament s'estiravan al delà, al delà del blau del cèl,

fins a la mar ont, mai que mai en los jorns de prima de la mar de la mar quand i aviá pas de bruma, se podíá veire sul fial de l'horizont Vulcano e puèi Lipari, Stromboli e totas las autras illas: un spectacle natural, una carta postala multicolora escantilhada.

Un autre escalier remontèt al primièr estatge, ont i aviá de cosina e de dormidor, la primièra fòrça espaciosa èra equipada d'un forn de fusta pel pan e un fogal de fosa de carbon per la cosina. Era sens dobte un polit ostal, a despart de l'inconvenient de la cosina sens un lavabo amb de drenatge per se precipitar las còlas de l'ostal mai essenciales. En aqueles jorns quelques confòrts èran encara inconcebibles. L'aiga èra en realitat menada a la font publica dins una quatòra de zinc e puèi portada al segond estatge ont èra versada dins un grands petons de terracota per lavar los plats. Coma i aviá pas de descarga de l'estanquet, l'aiga de l'albahaca foguèt tornada al sòl e botat dins lo lavabo. Per una femna èra un trabalh fòrça cansant. La condicion servila e umilianta, al limit de cada resisténcia umana, arribèt a sa culminacion al moment de descrocar quand la tia Antonia, per respècte de son òme, deguèt manjar sul meteis plat ont aviá primièr manjat el, e, benlèu, lo divin repetiguèt La meteissa causa, mas ai pas un cèrt sovenir d'aquò.

L'oncle Michele èra un òme lugubre e roncaire coma trabalhador coma fòl, en luòc del còr aviá un maglio de grès. Dins sos uèlhs ai pas jamai vist un glimmer de tendresa o de compassion cap als autres. Segregava sa tanta dins l'ostal per s'ocupar de son filh, deguèt se preparar per manjar, per lo servir e totjorn dire òc, òc, òc. Podíá quitament pas aparéisser al balcon autrament èran de malurs, mentre qu'el gaireben cada ser acabava lo trabalh qu'anava a la taverna amb d'amics per beure.

Tornèt a l'ostal escamotaire, madwood e amb un buf odorós qu'èra impossible de demorar pròche d'el. En plaça ma tanta, amb lum d'òli, l'esperava fins tard dins la nuèch sens quitament manjar. Quand lo pichon rei tornava – sovent aviá quitament pas la fòrça de montar l'escalièr – esgotat s'abandonèt sul comptador de trabalh plen de polvera e dessus demorava tota la nuèch per se dispausar de la rescòlta. La tia Antonia, malgrat tot, lo cobriguèt d'un Pastrano e s'assetèt amorosament a costat de lo regardar fins al matin. Alara las annadas passadas e, en escambi de tant de devocion, podiá quitament pas anar trobar sos parents per evitar de scèna. El, gelós, mesquin e dominant, anèt crompar lo fial per se sovenir, peina, clips de pèl e d'autres causas, per l'empedir de sortir de l'ostal. Quand foguèron convidats a una ceremònia de nòças, l'oncle Michele fins al darrièr moment tornèt pas a l'ostal e la tanta Antonia i podiá pas anar fins que los parents poguèsson traçar lor òme. De temps en temps capitèron de lo convèncer, d'autres còps arribava a temps mas alara, al mièg de la fèsta, poguèt e una tanta Antonia decebuda e perdon, tornèt a l'ostal tota Mogia Mogia. Au fil dau temps acumulava l'amarum e la tristesa, en podent pas ventilar amb degun perque èra isolat, èra preda a de mals de cap e de dents atroças que lo torturavan pendent de setmanas entièras.

Un jorn un vesin, tan bon e Pia, que se sonava l'oncle Michele e lo reprochèt per tot lo maltractament que faguèt a sa femna: - vos caldriá aver vergonha – cridèt – per far patir una tala femna... Antonia a besonh de prene d'aire, Lo cal pas segregar a l'ostal, deuriá sortir, anar a la massa, anar als parents, coma o fan totes los crestians. Subretot, li cal caminar, sonque d'aquela manièra passarà lo mal de cap...- Lo vesin faguèt una pausa corta, puèi contunhèt de dire: - mens d'una ora d'aquí en davalant a pè per una pista de mula qu'avèm de la tèrra e un pichon ostal Fòrça modèst amb una cosina jos lo teulat e una altra sala leugièrament umida

que pòt servir de cambra en estiu. Dins aquela tèrra i a de plantas d'avellanas, de figas, de mandarins, de neSpole, de rasim, de zizzole, de pomas, de peras, d'olivas, en cort, tot potz de Dieu.

Coma o sabètz, après la mòrt de mon fraire, me cal s'ocupar de ma tanta e pòdi pas m'ocupar de la campanha, alara pensèri de la vendre. Perqué lo crompatz pas? Donc vòstra femna auriá l'escasença de respirar de bon aire... d'en primièr l'oncle Michele esitèt mas puèi l'anèt visitar e tanben se convenquèt de la crompar. En pauc de temps lo contracte foguèt dintrat e la propietat venguèt la siá. Atal, lo doble de Vittorio Emanuele III, de mai en mai astucios e perfidiós, prepausèt a la tia Antonia: - Aprendretz a reculhir las figas e las farètz secar. Quand cal lavar las ròbas davalars al riu e prene l'aiga necessària per beure e coire en cavar un trauc dins la sabla per la purificar. Serà incomòde en ivèrn quand lo riu que brilha d'aiga mas despassarai aquel obstacle. En plaça, podètz gaudir de la campanha. Damb eth sòn agach baisha tanta Antonia, un còp de mès, hèc com s'a comandat: - Cuomu tu, eu fazzu.- Coma voletz, ac hèsque, li responec obedient eth praube.

Segon capítol - Fora del mon

Lo paure òme e Zì Micheri al començament de la prima de 1936 se desplaçeron en Caststrangy, dins la campanha, prèp del torç del ruisseau. Dins los divèrses caserius de Badiavecchia, de Sant Basilio e de Vallancazza la rumor qu'èra disponible èra escampilhat e la gent lo telefonèt per l'òbra. En aqueles jorns i aviá la costuma, quitament se uèi pòt semblar estranh, que quand avián besonh d'una taula, d'una fenèstra, de pòrta o d'armari, cridavan lo fustièr e l'aculhiguèron dins lor ostal: improvisavan un banc de trabalh e lo fasián lo de fusta necessària disponibla. L'oncle Michele prenguèt las aisinas e s'arrestèt sul luòc fins a la construccion de l'òbra.

Lo cridèron per talhar un arbre e li daissèt un parelh d'annadas per secar. Lo tronc d'arbre èra alara montat sus una paret. Lo fustièr gardava la sèga de naut e un ajudant al fons: « Serra Serra Mastro Descio que dumè Fagima a Cascia » (segèt Sega o Grand Mèstre que fasèm la Cassapanca deman).

Lo tronc d'arbre èra montat sus una paret. Amb una sèga enòrma obtenguèron las taulas e amb aquelas bastiguèron de fenèstras, de lièchs, d'armaris. Per far aquel trabalh se levèt a 4 e marchèt amb la pòcha e los

fèrres. Arribat a l'ostal los clients li ofriguèron de lach fresc amb ceba e un pas de pan. A miègjorn un plat de pasta e un bocin de formatge. En crepuscul arrestèc de trabalhar e li balhèc un pan casera coma prumèr depaus abans de pagar eth compde eth dimenge de Novara.

Passèron qualques ans e son filh, Turillu, aviá crescut e comprés sus sa pèl que voliá pas dire, pas brica dins lo mond, per passar la rèsta de sa vida isolada dins la campanha. Aviá après la profession de son paire mas voliá especializar e venir ebanista. Capitèt de convèncer son paire de lo mandar dins una vila ont i aviá la possibilitat d'aprendre aquel art. Se desplaçèt en Catania e après dos ans d'aprendissatge venguèt fòrça bon, se sentissiá prèst a far aquel trabalh, e coma aviá ara dètz-e-nòu ans pensava que per el lo temps èra vengut formar sa familha. Dempuèi d'annadas aviá conegut la filha d'un pastre e decidiguèt de se maridar mas anava contra la volontat de Zì Micheri que voldriá que son filh se maridèsse amb una femna de sa casta. En aqueles jorns, incredible, mas èra coma aquò: per un artisan se maridar amb una filha de pastre èra una granda rason de desonor. Entre paire e filh liberèt subte un grand conflicte qu'emportèt Turillo per se destacar definitivament de son paire e de son paire-maire. Amb sa nòva familha quitèt lo país e se desplaçèt a Como ont faguèt fòrça sòrt amb son trabalh.

Los oncles avián pas d'enfants, aital, amb la partença de Turillu, demorèron definitivament solets. Los que caminan mai aquel isolament èra la tia Antonia que passava los jorns entiers per conversar amb los aucèls, las moscas e los mosquits que ronronavan a l'entorn d'eles. En aquela Spelonca a la campanha aviá pas l'escasença de parlar amb degun. Solament a l'escasença de las vacances importantas coma Nadal, Pascas o la Fèsta de la Madona Assunta a Ferragosto aguèron l'escasença d'anar al vilatge per trobar ma maire. Pendent ua d'aguestes visites dempús

d'auer-se planhut de longa sus eth sòn estat, prepausèc ara sua sòrre: - Dear Teresa, me remarquèc qu'amb dues gojates auetz tròp de trepadi, me confiatz damb jo entà que seretz mès liure de dedicar-vos a la pichona. La menarai a la campanha ont l'aire es melhor e o farai plan – ma maire èra inicialament insegura mas alara, coma totjorn, vist de caractèr aisidament condicionable, darrièr l'insistència urgenta de sa sòrre èra d'acòrdi.

Per ieu comencèt l'espròva. Èra benlèu un jorn torrid, comencèt l'estiu de 1938, aviái dos ans e ma tanta me venguèt cuélher. Dins un sac de tela metèt una blòsa, dos parelhs de bragas e inconscients de tot çò que sortiguèri de mon ostal. Èri talement pichon que me podiái pas rendre compte que mon Via Crucis començariá aquel jorn. Viatgèrem la pista de mula qu'après una mièja ora o benlèu arribèrem dins aquel luòc solitari amb un pauc de nom rassegurant de Castanga (Cassandra!) coma per anunciar lo malastre, en resumit, lo nom èra ja tot un programa, quitament se alara... Me podiái pas me rendre compte. Lo marit m'aculhiguèt d'en primièr plan, ma tanta me cromptèt de temps en temps quelques bonbons per captivar ma simpatia e quand m'acompanhèt a Novara per trobar ma maire me disiá totjorn insistentament que me caliá pas anar a l'ostal mas èra melhor de créisser amb ela qu'èra sol E que m'auriá fach coma maire. Podiái pas m'empachar d'obesir.

Mentretant, mon paire tornèt de Sardenha, demorèt just una setmana, pro per metre embarassada ma maire, e partiguèt. Èrem en 1939 e l'an seguent nasquèt Antonietta. Me soveni encara que ma tanta Antonia me menèt a Novara per sa maire e vegèt ma sòrre pel primièr còp. Voliái demorar a l'ostal per me mimar lo pichon Antonietta mas ma tanta, de mai en mai mètstre de ma vida, rigid coma un militar, me diguèt: - Turnemmu a l'ostal, te fazzu eu 'na bèla causada - (anem... a l'ostal, te farai Una polida ninèta).

Quand arribèrem dins lo catapchus me metèt dins los braces una "causitta" de pezza amb de pinturas d'uèlhs roges, espaventós. Me faguèt paur. Èra un periòde que ploravi totjorn perque voliái tornar a Novara del grand e de la maire mas i aviá pas cap a la convincenta Zì Antonia: aviá lo còr petrificat e sord a cada planh. Dins los tres primièrs ans passèrem fòrça temps a l'ostal de campanha a Caststragia, ont i aviá pas cap d'èime viva, sonque vesia rarament de vacances dins los ostals escampilhats a l'entorn de l'entorn.

Los dimenges anèrem al vilatge e anèrem trobar mamà, sòrre e grand-paire mairal. Lo grand-paire èra un polit òme amb una mostacha. Portèt amb el un tabacista que de còps enflava. En ivèrn me prenguèt jos lo manteu, me menèt a la plaça per crompar qualques bonbons e per tastar lo vin a l'Ostèria de « Sciaditta » al dessús de l'espital. Lo ser tornàvem a Caststrangia.

Quauques nuechs l'oncle anèt a provar ambe la banda, onte lo trombone jogava, puèi s'arrestèt per beure a la taverna e tornèt a la campanha Arzillo. A 500 mètres de Caststragia començava de sonar "Concestina, 'Ntoia...". A l'ostal, la tanta aviá en tant qu'aviá preparat la marmita de terralha per caufar l'aiga sul tripòde. A mièg camin de la cosina, se faguèt una ladla d'aiga bolhenta, benlèu per despausar lo vin. Dins una padena de fèrre la tanta preparava la ceba amb las tomatas per assasonar las pastas. La ceba èra pas gaire cuècha e me portèt lo vòmit. "Manja, autrament preni la cencha e te doni los còrs...".

En aqueles jorns una femna d'origina veneciana èra la parteira de Sant Basilio. Quand en ivèrn lo riu èra en plen oncle Michele lo portava sus l'espatla (en Ciancalea) per las crompas dins la farmacia en Novara.

S'arrestèt a l'ostal e diguèt "Antònia, d'un xal qu'es freg". Paura tanta, sabi pas se compreniá qu'èra l'amant de Michele.

Aviái ara cinc ans, isolat dins la campanha, sens parlar amb qual que siá qu'èri vengut coma un animal improvisat. Ai agut vergonha de totes. Quand anèrem a Novara, m'amaguèri m'amaguèri perque aviái paur de la gent. Los vesins se rendèron compte d'aquela transformacion e aital conselhèron als oncles de me mandar a la calandreta. Urosament, los oncles se convenquèron. Alara un matin sa tanta mandèt son oncle Michele per me crompar una galeta e la metèt dins lo panièr de palha blanca que la grand-maire paternal m'aviá donat. Amassa amb la galeta metèt un uòu fresc. M'acompanhèt a la calandreta situada prèp de l'abadiá de la vila. Quand la monja dobrissiá la pòrta per m'aculhir, comencèri de cridar. Preses per paur que botèri lo panièr per tèrra, l'uòu esclafava e anèt brutlar la paraula pertot. La tanta me castigèt en me esclat de bona rason e me portèt a l'ostal. Donc mon primièr jorn d'asil venguèt tanben lo darrièr.

Se passèt, dempuèi qu'aviái quatre ans, que l'oncle disiá: - Concettina, anatz a Novara per prene lo Carmieri (lo calmar) pel mal de cap -. Corriguèri sus la pista de mula coma un furet, anèri del quartièr grèc, de còps m'arrestèri a la font per apagar ma set, e arribèri a la farmacia de « Duc Surcattu ». El, lo farmacian, meravilhat que disiá a d'amics qu'anèri dempuèi un pauc de temps e tornèri de Novara coma lo lamp. A cinc ans me menèron a Barcelona de parents luènhs. Lé vesié e escoutave emé granda suspresa pèr lou proumié cop... la radio! Anèrem tanben dins una botiga per crompar un bocin de drap de pèsols. La vendeire prepausèt: - crompar lo capèl e l'escafandre blanc -. A la fin se convenquèron e la vendeira donèron doas rèstas de satin brillant blau e celestial. L'endeman portèrem las telas a la maire qu'en quelques jorns embalavan la ròba. Lo

dimenge me sentissiái coma las filhas dels marqués e los barons de Novara.

L'ivèrn de 1941, al mièg de la guèrra, mon paire metèt acabèt son trabalh en Sardenha decidiguèt amb un amic de son per cercar la fortuna dins una vila nòrd e viure en prenent son ancian trabalh de coblaire. I aviá dins l'aire l'entresenha que ma maire voliá arribar a mon paire e d'aquò èri destorbat, tant qu'un jorn me glisèri jos son lièch, desvestiguèri e observèt los dos grans de futurs mamelons de ris amb qualques Crosticinas perque lo tanta me lavava pas jamai. Violentament me prenguèt. Me soveni que vesiái un pauc de sang perque aviái de lesions procuradas. Me tornèri metre la camisa de tela que servissiá pendent lo jorn e la nuèch, donc lo vestit, e degun s'avisèt pas.

Abans de sortida, la maire assajava de sortir de l'ostal del grand-paire en òrdre, que paure demorèt sol. Pensèt de metre la lutz electrica, a aquel moment prerogativa dels senhors. Abans que foguèsse utilizat "u lus" dins l'òli. L'oncle Michele lo virèt: qualques jorns mai tard telefonèt a l'electrician a son torn e li faguèt tanben installar la lutz dins son ostal, alara quand anèri al país gausèri tanben d'una pichona lutz sus l'escalièr de fusta escarpada. Quand me calguèt anar al gabinet (en Latrea), en practica un simple trauc qu'èra al plan bas darrièr son laboratòri, al costat d'i aviá totjorn empilat pitre mòrt de caissas, que l'oncle bastiguèt per èsser prèst en cas de demanda.

Lo matin del primièr de març de 1942, vestit de satin blau amb de mans celèstas, amassa amb son oncle e son grand-paire acompanyavi sa maire e sa sòrre al pòst postal a la plaça de Sant Sebastiano, es a dire, òc, al bus, que los portariá fins a l'estacion de camin de fèrre viglier. La sòrre ròsa de 4

ans voliá pas montar e l'oncle per la convéncer li diguèt: - Se te vas pas a tu letto du pidti - (te farai doas puntuacions).

Ieu, lo primièr, influenciat per la tanta que partiguèri pas e demorèri a Novara. Acabèri pas pus de plorar. Cercavi de confòrt dins los braces de son grand. El tanben demorèt sol e per aquel jorn demorèri amb el per lo gardar companhiá. Al cap d'unes vint jorns arribèt la primièra letra de la maire que contava lo resultat capitat del viatge. Papà l'aviá facha trobar un apartament aculhent amb d'aiga a l'ostal e un estufa de gas, per ela una novetat. En contunhant dins l'istòria, l'endeman de l'arribada qu'aviá sonat perruquièr a l'ostal per la far un talh de pèl de mòda. Dins lo vilatge, gaireben totas las femnas portavan de pels longs amb lo tupé. En resumit, ma maire pel primièr còp de sa vida èra contenta e satisfacha. A la fin de l'istòria me recomandava de tanta. De segur imaginava pas ma patiment en Caststrangia.

L'endeman de la partença la tia Antonia me tornèt a la campanha e me diguèt a son òme de me crompar lo libre de primièra classa per m'ensènar a escriure e poder assistir a la segonda en luòc de la primièra classa en octòbre. Paure ieu: podiái pas pus jogar, mas me caliá passar de temps a escriure de subastas e de chifras. De Castranha de temps en temps passava lo mèstre de Sant Basilio ont ensenhèt. Se sonava Maria, èra filha d'un capitani que la tanta sabiá. Li ofriguèt un got d'aiga. Mentretant, li mostrèri lo quasèrn e ela me caressèt. Tirèt un crayon roge de la saca e escriguèt "Brava". Quina jòia, quin bonur me veire lausat, çò qu'es extraordinari per ieu. Venguèri mai melancolic cada jorn, los prejutjavi de me prene dels oncles paternals e dels grands-parents, mas la tanta disiá que caliá pas.

Temiá que los poguèssi raportar cossí èri tractat e noirit. De fach, lo manjar èra pas sufisent per una gojata que deviá créisser e desvolopar: lo matin me donèron un bocin de pan dur amb de formatge, a miègjorn una ensalada de tomata e doas olivas. Lo ser quand i aviá son òme la tia Antonia cosinèt una pichona pasta amb una salsa improvisada basada sus la ceba cruda. E se lo manjavi pas, riscavi de prene una caterva de barrica. Per variar qualques nuèches cosinava de pastas e de mongeta o una mena de polenta suau suau. Solament a Nadal, Nòu An, Carnaval e Pascas tuèron una galina o lapin. En genièr tuèron un pòrc que n'obtinguèron de salami e de larsa picant, mas caliá los consomar amb la descadena autrament aurián pas estat pro pendent tota l'annada. De temps en temps lo dimenge l'oncle cromptèt lo truc brut que ne pensava pas que, quitament ara, me fa desgost, o de las tripas enrodadas sus una branca de persil, l'estigliòl, qu'èran alara fregits. Èran totes de manjars economics perque, segon eles, caliá pas èsser perduts coma los grands e me repetissián: - Veire, an totjorn lo tegami plen de salsissas e de peisses de stocco, manjan e bevendas. D'aquelas personas - disián - cal demorar luènh -. Los oncles temián que los autres parents me convenquèron d'insistir a arribar a ma maire e a ma maire al continent. Que's cometèvan tant a los har odiar que de còps, en los rescontrar, me meti las mans sus los uelhs per pas las veire.

Lo setembre èra vengut e me calguèt prene los examens d'admission a la segonda classa. Los oncles me menèron al vilatge, se recomandavan amb lo portier de me gardar un uèlh, amb lo mèstre qu'auriái agut dins la segonda e amb lo mèstre de la comission d'examen. Portèron a totes al don dels uòus per obténer ma promocion segura. Aviái pas jamai agut de contactes amb aquelas personas, la classa aviá diversès bancs de fusta de doas plaças amb los calamai. Amb ieu i aviá d'autres gojatas que sostenián

los examens de reparacion. Me faguèron resòlvre d'apondis e de sostraccions al tablèu negre. Tant los calamai coma lo tablèu de tablèu èran una novetat absoluta per ieu. Tremolèri coma una fuèlha de paur e d'estrabòrd, sabiái pas cossí resòlvre las operacions, perque la tia Antonia m'aviá ensenhat sonque a escriure los nombres d'un a dètz. Me demandèron alara d'escriure una frasa sul quasèrn, un pauc de pensada, mas sabiái pas de quin biais començar. Après aqueles messorgas, lo portier m'acompanhèt a l'ostal. La tanta li demandèt cossí l'espròva èra anada e lo portier respondèt qu'èra pas passat plan, mas que lo jutjament final èra a l'altitud dels mèstres.

Susprement, lo resultat foguèt positiu e m'admetèri d'assistir a la segonda classa: èri prèst a anar a l'escòla, mas lo problèma del davantal sorgiguèt. L'oncle Michele lo jorn precedent èra anat a la botiga e crompat una escapada de tela negra. La tia Antonia pendent un jorn me faguèt mon unifòrme. Per crompar lo dorsièr, caliá mai d'argent. Los oncles avián d'argent mas avián l'ungha fixa d'estalvis per çò qu'el, lo capòt, ingerissián e me faguèron un dorsièr de contraplacat amb un clip de fenèstra. Crompèron quitament pas la pluma tanpauc. L'oncle ne bastiguèt un amb un bocin de fusta fina a las extremitats de qui se fixèt una punta. Los dos quasèrns e lo crayon los podiá pas substituir e los deguèron crompar per fòrça. Lo primièr d'octòbre d'aquela 1942, la tanta m'acompanhèt a l'escòla. Abans qu'èra passada del podestà per demandar un certificat de naissença que l'escòla demandava perque èri fòra segur. Lo professor èra plen de bontat e m'aculhiguèt amb simpatia, mas aviái paur d'ela benlèu perque en luòc del braç drech aviá una protèsi de cauchó a causa d'un accident que se produsissiá d'enfant dins la fabrica de pastas de son paire. Me assignèron una plaça dins los primièrs bancs. Moun novèu coumpagno, que m'avien pas vist l'an d'aban, intriga pèr ma presènci, entre éli marmota: - mai i'a ievi

caùsa sicca -sicca? - (Qui es aquesta mainada magra ?). Èri fòrça intimidat e aviái vergonha, podiái pas dobrir la boca e respondiái quitament pas a las questions que lo mètstre me pausava amorosament.

Èri una gojata inlovatica e aviái pas lo coratge de demandar de poder sortir per far pipi, e un còp que o faguèri sus ieu. Alara quand arribèri a l'ostal la tanta m'empliguèt d'un canon perque deviá lavar mon vestit que seriá pas sec a temps per l'endemà. Los jorns passats e cada còp que la meteissa causa arriba. Lo mètstre venguèt al mièg -jorn al mièg de la jornada, me mandèt al lavabo, mas de còps l'oblidèt e me lo tornèri far. Los companhs m'ignorèron e m'evitavan coma se foguèssi plagat e ensajavan quitament pas de far d'amics amb ieu.

Entre eles se coneissián perque se rescontrèron dins lo vilatge, mentre que me caliá caminar gaireben una ora per arribar a l'ostal dins la campanha e doncas aviái pas d'escasenças de venir lor amic. Los oncles venguèron al vilatge sonque lo dimenge per rescontrar d'amics e passar quelques oras urosas amb eles davant una botelha de vin. Mas la màger part del temps la tanta demorèt a l'ostal per recebre d'òrdres de trabalh per son òme. A sièis ans marchèri la longa pista de mula en montanha. A mièg camin m'arrestèri per reculhir un ramelet de violetas enrodadas de fuèlhas per ofrir lo mètstre.

Arribèri a l'escòla d'escapament. Après miègjorn tornèri a la campanha acompanyada de la franira ensordanta de las cigalas e d'un solelh escrachant, sens jamai rescontrar una anma viva.

Me desliurèri dins aquela òba e demorèri sol per me fantasiar amb ieu dins aquel ambient non ligat amb la tanta de mai en mai grèva cap a ieu. L'oncle, acabèt lo trabalh gaireben totjorn passat de la taverna e tornava a l'ostal de nuèch totjorn embriagat. De còps, mai brillant que d'acostuma, èra perdut e

anava pas a l'ostal. La tanta e qualques vesins l'anèron cercar al mièg de la nuèch al long del ruisseau amb la lutz de las lanternas. Quand lo trobèron esfondrat per tèrra lo convenquèron de tornar.

Mentretant, podiái pas combinar quicòm de bon a l'escòla. Après lo primièr trimèstre, lo professor distribuiguèt los fichèrs de rapòrt, puèi amb los signes del paquet e malastrosament amb totes los subjèctes insufisents: mon fichèr de rapòrt èra lo mai paure de la classa. Per encoratjar ma tanta li diguèri que las autras cartas de rapòrt èran coma la miá e la tanta s'agachèron gaireben. Alara jorn après jorn prenguèri coratge per ieu e dins la classa ensagèri de far d'amics amb qualques companhs. Voliái los acostar, mas m'exclusián de lors discorses, benlèu perque dins lors uèlhs èri una paura gojata de campanha.

Treso capítol - jocs de arena .

Dins las annadas passadas en solitud en Castestrange lo temps passava pas jamai perque la sola causa que se podíá far èra d'escotar tot lo jorn sant lo chirpatge dels aucèls e en estiu lo franire ensordent de las cigalas, quand lo sirocco a partir de la mar èra insinuada Al long de la via Zig Zag del ruisseau e fixèt la vallée. Los animals de la campanha èran mos amics. Alara passèri mon temps a fantasiar. Faguèri un mond pròpri en partent de las figuras que m'apareguèron al fons del cèl o entre las branca dels arbres: animals salvatges que parlavan, de chivalièrs me meti en linha sul bòrd de la Rocca Salvatesta e puèi amb mon poders magics los faguèri tombar, los observavi aniquilats per la paur. Puèi transformèri la Rocca en un dragon que se desliguèt d'un còp de la montanha e en volant per la terror semenant per totas las campanhas. Transformèri los nívols, que venguèron de barcas volantas e viatgèri dins lo cèl en pensant d'anar al delà de la mar luènha, ont m'esperavan ma maire e las sòres. Escraches que sortissián de l'aiga del ruisseau e de gonflement fins que se transformavan en d'animals gigants qu'avançavan dins lo ruisseau tanben desracinavan las plantas.

De còps que i a me soveniái de la cara desagradiva de ma tanta Antonia. M'aimava pas, m'aimava pas e la detestava: ma maire m'aviá confiat a sa sòrre mas me prometiá tanben qu'un jorn me vendriá cuélher: es per aquò que sovent montavi suls arbres, escrutini l'horizont, en esperant de la veire arribar sus l'esquina d'un caval blanc amassa amb mon paire. Dins los caserius vesins de Sant Basilio e Vallancazza los òmes avián totes partits. Tot aquò demorèt pas que de femnas, d'enfants e qualques vièlhs. Èran de vilatges muts que la vida ven de tocar. Lo temps s'èra arrestat e la gent cresiá que tot cambiariá, qu'un jorn, après la guèrra, la civilizacion auriá fach son dintrada trionfala dins aquel escampilh d'ostals escampilhats, de mòrt e de trebolament. M'auriá agradat d'aver d'amics, saber que soi pas sol e abandonat, en poder èsser protegit, en sabent que me poiriái refugiar a l'ostal d'aqueles o d'aqueles. Aviái quitament pas lo drech de dire qu'èri sens familha, que mos parents èran luènh sus la riba opausada de la mar, al delà d'aquel blau sens fin, qu'entre ieu e eles i aviá coma una montanha nauta e insurmontabla. En plaça èri obligat de viure amb ma tanta que me maltractèt. Quand i pensèri e lo vesiái èra d'irritar amb aquela votz stridenta e brutala. Una votz fasiá de cridar, de cridar, d'insultar e de prevariçar.

Quitament los animals avián paur de sa votz. Solament amb lo marit baissava la còsta e lo volum de la votz cambièt completament en se transformant dins la bevenda d'una breba. Ma tanta pensava qu'una gojata èra incapabla de comprene çò que se passa a son entorn. Non solament compreniái tot, mas, en mai, èri pas cambiat o passiu. Era un enfrontament contunhat. Una lucha infinita e esgotanta. De temps en temps pensavi a l'avenir: ela vièlha e indefensa, ieu jove e fòrta, mas malgrat tot çò que l'auriái pas mal tractada, fasiá pas partida de ma natura.

De còps que i a m'aprovavi del riu ont trobèri la gent qu'anavan lavar las ròbas, per far la lima, es a dire que lavavan los lençòls e las cobèrtas en

metent tot primièr amb la cendre. O quand, après lo periòde de la cisalha, venguèron lavar la lana de brebas e la sequèron al solelh per la blanquejar e puèi l'emplegar per farcir los colchons dels lièches. Anavi recaptar los flòcs que demorèron entre las pèiras de la riba e amb eles vestiguèri ma ninèta de parche. Quand sabiái pas çò que caliá far comencèri de levar las pèiras sul riva del ruisseau a la recèrca de gambas, amb destresa las enganchèri amb los dets al dessús del cap, per prevenir los dets amb las garras. Los portèri a l'ostal e lo ser quand la tanta aluquèt lo fuòc los rostiva e los manjava: per ieu èra un sopar especial. De còps que i a en plaça de las crabas, tre que la pèira levava, s'escampavan, amb un saut vertical, de pichonas granhòtas espauridas que me fasián sautar de la paur. Cresiái qu'èran mos companhs de jòc e de còps me'n vau quitament pena de dever partir en los daissant sols dins l'escur tota la nuèch. Quand me calguèt tornar a l'ostal lo ser a votz nauta telefonèri a l'oncle Michele en utilisant lo resson que foguèt creat dins la val. De còps a l'estiu quand i aviá la familha Scardino que residissiá dins un ostal mai naut dins la val, los anavi trobar. Joguèri amb Mimma qu'èra lo mai pichon dels fraires.

Pippo nos construyó sillas y mesas para las niños. Coma èra polit de passar qualques oras en companhiá. Lo matin me cridèron quand anavan a l'autre costat del riu per prene de lach. Avián lo cube per emplenar, « concèpte » èra satisfach de lo veire mudar. La mestressa de las vacas, Micca a Cappelhlea es despietadament e m'ofrissiá la mitat de veire. Dins l'ostal de la tanta lo lach se vegèt dos còps l'an: quand faguèt los galets e a Pascas quand preparava las colombas amb l'uòu colorat d'annel linha. Quand lo lach bolhit me tombèri fins al darrièr. A la casa de l'ostal de campanha i aviá un lièch dels oncles, se lo podíás apelar de lièch, amb las destrals pausadas sus doas saltairas de fèrre amb un colchon de palha, dempuèi que lo de Crine l'aviá daissat a Novara. Me calguèt dormir dins

una palha amb sonque una vièlha manta militara al dessús, graissada e desgajada. Me n'anèri al lièch amb una camisa de tela que portava tanben pendent la jornada sens bragas. Es pas possible de descriure lo freg que pativa cada nuèch. Quand ploviá, caliá de recipients per reculhir l'aiga que penetrava lo teulat. Se de nuèch me caliá far pissar, me caliá sortir de l'ostal e lo far prèp del pas. Se me n'avisèri pas, perque somiavi, e o faguèri dins la palha, lo matin preniái tanben una caterva de barrica. La tia Antonia tanben se n'anèt dormir amb la meteissa camisa qu'utilizava pendent la jornada, mentre que l'oncle Michele s'ocupava de sa maire l'aviá fach.

La ceremònia de sòm se debanèt segon lo ritual abitual: primièr me calguèt dormir, puèi èra fins a la tanta, puèi l'oncle se quitèt lo pantalon e las linhas de linhas. Amb la camisa puslèu larga que menava pendent lo jorn que se n'anèt al lièch, apagava l'òli lumè pausat sus una taula contra la paret. Ieu, qu'èri traïdor, en fasent semblant de pas agachar espiar: quand davalèt per apagar la flama que vesiái projectada sus la paret, coma una ombra chinesa, sa forma amb lo Din-Don que penelhava. - Ò que polit fresc! - diguèt, perque tot lo vin qu'aviá begut li donava tan caud. A costat de lor lièch i aviá dos auriòls, es a dire, dos grands panièrs de cana ont gardavan de figas secas. Los cobrissián de draps bruts e graissats e sus aquel darrièr èran la sosvestida neta de l'oncle. Dins un pitre prèp de mon lièch gardavan lo pan e un escarpin que m'envoltava a l'entorn de mon cap quand anèri a l'escòla l'ivèrn, mon sosvestit e los de la tanta. Los utilizèri pas que lo dimenge quand anèrem a la messa a Novara. Los oncles disián que dins la campanha caliá pas los metre perque los consomariam inutilament.

En genièr tuèron lo pòrc. Preparavan qualques salsissas e larsa salada. Dins un ostal de terracota immergit dins lo lard los pès bolhits èran gardats. Normalament consumavan en mai amb de mongetas largas frescas perque

se podían pas tradicionalament consomar abans. Un còp, èra abril, demandèri a la tanta perque aviái fòrça fam e sabiái pas çò que manjar amb de pan. La tanta comencèt de cridar en disent qu'èri fòl. Un jorn mentre que tornavi de l'escòla, rescontrèri Ofelia al long de la pista de mula amb ma sòrre. Èran d'orfanèls de mamà e èran tornats amb papi de França.

Èran fòrça mai palles que ieu, me fasiái aver de pietat e lor disiái: dintre ont vivi, a aquela ora ma tanta es fòra per prene d'aiga, dins lo forn i a un ostal amb de manjar, lo prenètz, lo noirir mas o fasètz pas res dire Degun.- Me mercegèron e empontèron de la fam seguiguèron mon conselh sens esitacion. En mai quand los oncles avián coit las mongetas, anèron prene los pès de pòrc e en plaça trobèron pas que lo pot amb la lard: de segur en pensant qu'èri estat dempuèi fòrça jorns me ragèron contra ieu per lo far pagar. Aquel còp me sentissiái fòrça fièr perque pel primièr còp aguèri lo sentiment agradiu d'aver ganhat una granda batalha contra lor avarce. A causa de la manca de las puèjas d'igièna regnèt indisturbadas dins tota l'ostal. La nuèch me copavan lo còl e la tanta me graissava cada ser amb d'òli d'oliva per evitar que las puèjas me sucen la sang. Lo matin aviái lo còl que semblava pintat. Coma la tanta aviái tanben de pòls, en avent pas acostumat de lavar lo cap. D'autra part, la tanta fasiái los rizos de pels e per los gardar dins lo plec los graissava d'aiga e de sucre.

Mes companhs de classa, d'un autre costat, èran totjorn nets. Ni mai los mai paures èran bruts coma ieu. Lo professor contribuiguèt tanben al trabalh de marginalizacion, que me penjava de totes dins lo darrièr banc. Mon còs èra indescribablament brut. Me lavavan dins lo riu un còp l'an, a l'escasença del partit de Ferragosto, lo mai important del vilatge. Un còp de temps pensavi a ma maire, aviái aperaquí sèt ans, tombi dins la cendre bolhenta de la brasier. Me cremèri la man drecha e la tanta me menava pas al mètge, mas cada jorn me medicava amb d'èrbas. Aviái doas bombolhas

similars a dos uòus de colomb, cridèri del mal qu'ela se bolegava pas jamai. Semblava rosegat pels ratons.

Ai un miracle guarit après un parelh de meses e gardi encara ma marca. Pendent lo periòde escolar, mentre qu'un dimenge èri sul balcon, una gojata que davalava me demandèt se voliái anar amb ela a la leiçon de catequisme de la senhorita Vincenzina. Sabiái pas çò qu'èra perque la tanta me menava a la messa sonque a l'escasença de las vacanças mai importantas, compreniái pas çò que voliái anar a la glèisa. Davant nòstre ostal un curat, lo paire Buemi visquèt, mas lo rescontrèri fòrça pauc de còps e lo regardèri a mala volontat. La tanta me repetiguèt fins a la nausèa: - se aquel curat li ditz que talharà sa lenga -. Pasmens demandèri e obtenguèri inesperadament la permission de prene de leiçons de catequisme. Me trobèri enseguida a l'aise dins aquel environament. La jove dama me donèt un libret e un jornal. Me sentissiái una jòia immensa en ausir parlar de Jèsus. Ne parlèri a l'ostal e respondèron qu'èri encara tròp pichon. Respondi, menti, que totes los grops del grop o farián. En realitat èran ja creats, pasmens, ieu e la jove dama d'acòrdi e nos installèrem la data amb lo curat de Sant Nicola: lo jorn de Corpus Domini.

Lo problèma del vestit blanc sorgiguèt, mas qualqu'un informèt la tanta que las monjas la logavan. Lo long jorn-esperat venguèt: lo matin m'acompanhava a la glèisa Digiuna. Pensava que i aviá las autras gojatas perque aviá pas jamai pres l'iniciativa de se metre en contacte amb la dama del catequisme. Me soi rendut compte qu'èri sol, m'insistissiái: - Buggy, grossièr -. Mon mèstre amb d'autres personas èra tanben a la messa aquel matin. Qualques femnas la presentan la calma. Lo curat arribèt e me menant per la man me portèt a la sacristia per la confession. Me diguèt de polidas paraulas qu'aviái pas jamai ausit abans. Aviái semblat volar en paradís e disiái entre ieu: - es pas vertat que los prèires copavan la lenga,

en efèit sabon comprene las patiments d'un enfant -. Se podíai l'auríai embraçat e lo besèt de jòia.

Me faguèt jogar a cinc Ave Maria per la Penitència e ieu tornèri a l'endrech. En seguida ma tanta me demandèt çò qu'aviái dich al curat de i demorar tant, e ieu: - la jove dama m'ensenhèt que la confession es secreta -. - Òc, mas lo primièr còp que me cal dire - l'Arpia insistissiá. Res de far. I aviá de massa, de comunion e a la sortida me forcèron de beissar la man de l'oncle e de dire: - Vossia me benesisca -. Comencèri del grand, totjorn la meteissa frasa, puèi me'n anèri a l'entorn de totes los parents. La tia Gaetana me donèt un libreton. Aviái fam, mas degun m'ofrissiá pas de manjar. Normalament, après la ceremònia, èra de costuma d'anar al bar per prene la granita amb los biscuits, mas èran preses de l'estalvi mania: a miègjorn manjavam un plat de pasta e l'après-miègjorn anèrem al fotograf perque los parents suggeriguèron d'enviar una Photo a mamà.

Aviái acabat la segonda classa, en essent promogut amb de vòtes fòrça bas. Aquel an nos caliá èsser al campèstre tot l'estiu. Me opausai: - al mens lo dimenge me cal anar a la messa e trobar lo grand qu'es sol -. Èra un òme

fòrça bon, malaut d'astma. La filha lo negligèt, un pauc per la negligéncia, un pauc perque son condicionats pel marit, totjorn enrabiats amb los vesins, los parents e lo paire -en-lei.

Prenguèri lo lin per lavar e lo portèri a la tanta de l'amagat per Micherillo autrament èran de malur. Sentiá pas l'amor quitament per son paire: un jorn sa mièja –sòrre venguèt en Caststragia per avertir qu'èra mòrt. — Se partis pas, te menas à Cauci pèr guéri (en bacoula dins lou cul) li diguè.

Quand la fèsta èra dins lo vilatge, los compausants de la banda musicala foguèt ofèrt la « pèça dura », un glaç tan demandat per sa consisténcia particulara. L'oncle Michele, compreniá pas jamai se l'agradava pas o perque empontava a un gèst insolit de generositat, en me vesent passar me sonèt: « Conceta, venètz prene de glaç ». E aital profiechèri per gostar, dins aquelas raras escasenças, quicòm de bon.

Fa un temps que lo doctor Cosentino Di Baceno me faguèt pensar a un detalh qu'èra estat perdut dins ma memòria. Mentre que la banda musicala jogava als dròlles dins las carrièras de la vila ensajava de se jonher a la desfilada. Mas per justificar lor preséncia caliá "conéisser" un compausant. Per o provar, teniás una man dins la pòcha de sa jaqueta. Seguiguèri mon oncle Michele d'aquela manièra, mentre que Gianni Cosentino, filh d'un mèstre elementari e orfanèl de paire, tenguèri la man dins son cap del cap.

Al mièg de la guèrra a Novara, quelques bombas comencèron de tombar. Tot lo monde fugiguèt e quelques coneissenças se refugièron a Caststrange amb nosautres. Per ieu èra una fèsta perque podiái èsser en companhiá. De temps en temps sentissiá lo fiulet de las esclòps. Las novèlas tragicas del filh del propietari de la pastisseria Orlando esquinçadas per una bomba

arribèt tanben. La maire de Domodossola, dins un estat d'embaraç pel quatren còp, demorèt sola amb Rosa e Antonietta. Mon paire èra estat tornat cridar a Sicília per far la tòca. Qualques meses après la sortida sabíá que sa maire aviá donat naissença a una pichona que se sonava Emma e qu'aviá l'escasença de tornar a l'ostal coma l'exempcion èra esperada amb quatre enfants.

Malastrosament, arribèt a Domodossola trobèt una suspresa amara: Emma aviá cessat de viure après 12 jorns. Dos jorns mai tard li calguèt tornar al davant. Qualques meses mai tard – foguèt lo periòde d'incertitud e d'instabilitat a la seguida del 8 de setembre – capitèt d'escapar al servici militar e tornèt a Novara en esperant que la guèrra finissiá per arribar a sa maire. Dubriguèt una pichona botiga de cordons. Cada jorn l'anavi veire. Timid mas astucios per l'edat qu'aviái aviái l'intuicion que papi se n'anèt dormir amb una femna maridada mas amb lo marit militar. Un jorn dintrèri dins la taquilla sus la pujada de la Piazza Bertolami. La persona de la botiga a costat de el charrava amb papà. Me precipitèri amb l'indici e lo mejan pretendiá far que mon paire faguèsse sa maire que tradusissiá la maire. Lo vesin capitèt de me prene, mentre que mon paire amb un sorire me disiá "faguèt ton afar". En '44 nasquèt un enfant brun, riçat coma el ...

En Badiavecchia lo grand-paire paternal tombèt malaut de càncer d'estomac. Ai obtengut la permission de la tanta per anar lo veire. Sovent davalavi de Caststragia e anèri al long del tram al long del riu. Me soveni dins lo lièch, pacific. La grand èra encara ocupada amb la botiga e li podiá consacrar pauc de temps. Metèt una branca d'oliva dins la man per caçar las moscas, mas empièjava e aviá pas pus la fòrça e las caçavi. Lo 2 de novembre de 1944 a l'edat de 66 ans volèt al paradís. Papà èra encara en Sicília. Los oncles participèron tanben a l'enterrament.

De temps en temps recebèri una letra de maire. En '45 papà tornèt a Domodossola e mon fraire Giuseppe nasquèt en '46.

Quatren capítol - òli, telas d'aranha e malvat uèlh .

La guèrra s'enrabièt dins tot lo mond, las comunicacions èran malaisidas e recebèrem pas pus la maire de la maire. Urosament, lo paire èra estat tornat cridar en Sicília dins lo còrs Bersaglieri e quand aviá qualques jorns de libertat venguèt me veire. A causa de la guèrra i aviá fòrça gents dins la campanha. Lo pòble desplaçat s'arrestava generalament quinze jorns, mas puèi dins lo vilatge i aviá lo perilh dels bombardaments e preferissiá demorar dins la campanha tota l'annada.

De temps en temps me refugièri amb aquelas personas. I aviá una familha amb quatre enfants totjorn de bon estat d'èime en tot mancar lo manjar. Vesiái l'avarícia dels oncles que possedissián fòrça figas secas e donavan pas a degun: prenguèri un polit ponhat e en secret los portèri. Una pichona fava de mongetas me donèt per dejunar los esparèri per eles. Quitament de pan dur: una trancha que ma tanta me metèt dins ma pòcha abans d'anar a l'escòla la dividissiái amb aqueles enfants e en retorn me donèron qualques fuèlhas per escriure, me faguèron jogar sul balanç e un d'eles bastit lo juguets, cadieras e lièchs per de ninòis que me destinèron e sa sòrre pichòta, mentre que la sòrre mai granda nos fasiá de ninètas de parche.

De còps se passava que davalèri al riu, ont las femnas de l'entorn anavan lavar las ròbas amb la cendre, e demorèri per agachar amb meravilha lo fuòc sus per caufar l'aiga dins un contenedor contengut levat amb doas pèiras grandas. Ai pas jamai vist aquelas operacions per far la tanta. gaireben jamai se lavava o se n'anèt al riu quand i aviá pas degun per pas mostrar sas ròbas grassas e fòrça brutas.

D'autres còps observavi de femnas que pendent dos o tres jorns expandissían la tela de lin teissada a l'ostal. La molhavan e la faguèron secar dins lo solelh escalfant en procedissent fins que se faguèt blanc. La tanta me disiá totjorn a l'ostal mas fasiái finta d'ausir pas. En guèrra, la filha -en -la lei èra tanben tornada de Turin amb una gojata. Per respècte de Salvatore, lo filh-a-filh, èra tractada coma una reina. En aquera epòca demorèren en pòble e entara ocasion era tia tirèc eth sabon perfumat, es toalhas de lin, es plats secs, es taules e es serviets entà hèr ua bona impression. En plaça me tractèri coma un servicial, me mandava a far las comissions e a prene d'aiga de la font, perque enviar l'invitat èra una desonor.

Nadal venguèt e, segon la costuma nòrd, la nòvia del matin aguèt un polit present del bebé Jèsus a son bebé: un polit servici de pòts e de saucisses de ninòis. Me regaudiguèri per ela, mas al meteis temps esclatèri de colèra vist que aquelas causas se passèron pas jamai. Me faguèri de mai en mai feble. I aviá de rasims mas de mals per lo manjar: lo caliá espremir per lo vin. Solament se podiá manjar l'un panat dels vesins. Las avellanas èran amassadas mas per las vendre. Ai manjat quelques uns d'eles en secret coma los esquiròls del bòsc. Los oncles cromptèron lo lach sonque a Nadal e a Pascas per preparar los galets e ieu l'èri escafat amb un culhièr de café en tot bolhir. La tanta preparava rarament l'uòu a l'uèlh de buòu. Sovent l'esperavi que la fregiriá: - Anam la metèm donc quand avèm un pauc e

l'ovar ovar (èra jove de Messina que se virèt cap a la campanha per reculhir d'uòus en los fasant passar per de frescs) los vendèm e prendre l'argent -. Reculhiguèt los uòus pendent dos meses e puèi los vendèt.

La Messina que cromptèt los uòus trobèron probablament un chicòt dins la man. Las figas devián èsser caçadas, sonque qualqu'un podiá manjar, los autres los daissavan secar al solelh per los vendre o los gardar per l'ivèrn. En octobre de la serada se fasián de castanhas polidas. D'unes pelavan son oncle los daissèt sus la taula de la sala (pas sul plat mas sul pomèl graissat per l'òli que levava de la lutz) e lo matin, quand se levava a quatre per anar trabalhar se desrevelhèt. me en naut e en daissant las castanhas me disián: « Dejunar ». Los obediguèri e los manjavi per la fam, mas sabián d'òli e me causèron inevitablament lo mal d'estomac. L'oncle se vantava a l'entorn: - Aimi ma filha ainada, prepari quitament las castanhas quand es encara tard de la nuèch -. En realitat mon oncle aviá d'òdi dins sos uèlhs. De temps en temps èran jaunes, roges roges quand anava a la colèra: quitament se pichon, aqueles uèlhs envasissián sa cara. Èran pichons e prigonds coma de traucs estreches que odii emergir. Mentretant, lo disentèri e los vèrmes trionfèron. La tanta me dona de temps en temps un culhièr de café d'òli. Aquò garda los vèrms luènh, marmotjat per se convèncer... puèi comencèt amb l'"IOritu": - Mazzai un vermu gruxu quennu pagana, ùa u mazzu que se subiu tot crestian. O Luridì Senu, o dimarts Senu, O Mercuridì Senu, O Giuvidì Senu, o Vinardì Senu, o Sabutu Senut, Mattei du Jurnu de Pascas u Viermu estradudu un Tierra Casca.-

(Ai tuat un vèrm gras quand foguèri pagan e ara li tuèri que soi crestian. Lo dimars Sant, al Sant dimècres, lo dijòus Sant, lo divendres Sant, Sant dissabte, lo matin de Pascas l'Estorma Cau lo dimècres Sant, per tèrra).

Sabi pas cossí foguèri capable de sobreviure.

Aquí dobrissèm una parentèsi.

Après fòrça ans lo mal d'estomac m'agachèt. Anavi far los rais amb de maquinas tan grandas coma una sala. Me donèron de manjar blanc de bébé per comprene se i aviá qualque ulcèra. Malastrosament se vegèt pas res. Lo radiològ diguèt qu'èra gastritis e me donèt qualques paliatius per mitigar la dolor. Arribèri al punt de pas poder digerir una culhièra d'aiga. Aviái uns cinquanta ans. Paolo, un amic d'Armando di Piacenza, prepausèt de me menar a un especialista. Venguèt tanben del doctor Mazzeo. L'aisina gastroscopia podiá pas dintrar dins la garganta. - Sabi pas cossí salvar aquela femna, diguèt lo mètge, lo pilar es barrat. Todas las personas que fasián de gastroscopia sortiguèron de la sala amb las cambas. Ieu en camilla amb lo Flebo. Lo mètge me prescriguèt una fòrta atencion pendent dos meses. Quand tornèri l'instrument passava pas encara. Una altra atencion encara mai fòrta pendent tres meses.

Cinc meses mai tard la primièra visita l'instrument comencèt de traversar lo pilòr. "Miracle!" diguèt lo doctor Mazzeo. Retirava lo tub, me faguèt fòrça questions per comprene s'èra una causa congenitala o causada. Comencèri de plorar: « Serà benlèu l'òli que Zizi me donava de temps en temps pels vèrmes ». Lo mètge metèt las mans dins lo pel: "Oil? E sètz encara vius!". Contunhant la cura de temps en temps repetiguèri gastroscopia.

Mercés al doctor Mazzeo que me sauvèt la vida ara après d'annadas pòdi gaudir de manjar amb sonque qualques medecinas de contencion.

Quand qualqu'un la telefonèt del balcon, la tanta se teniá lo cap que los virèt. La conselhèron alara de prene un got de dejun Ferrochino. Convinquèt son òme de lo crompar e lo matin me donèt un veire.

Dins aquela ostal, de mai, la supersticion regnèt tanben. L'oncle aviá totjorn un mal de cap pel vin que mandava aval, mas segon el la causa èra l'uèlh malvat de qualqu'un. La femna deviá la desviar: prenguèt un plat amb d'aiga, versèt de sal e una gota d'òli e puèi comencèt amb la Princintu pel mal de cap: - Oglu Biridittu, Oglu Santissim, tras ta sta maison e Scaccia Stud Marocchiu, Oglu Biridito Fatorti Fattori e Scaccia Stima Mamucca... (Oli de l'Òli, Sant Mosta Introdusís aquela maison e mena aquel malhum uèlh, òli benesit fach fòrt e perseguís aquel diable...).

Aquela taca d'òli benesida, en s'expandissent, enlevat, segon lor cresença, lo mal uèlh. Pauc après qu'aquela aiga foguèt espolvorada amb los quatre cantons de la sala e lo mal de cap li passava.

Per tractar las lesions d'òli, las telas d'aranha èran associadas, e un bocin de carn per far lo caldo. Aquela mescla espaventosa èra, a eles, infallibla ! Lo matin me donèron un got d'aiga amb Magnesia. Al cap d'un moment tot tremolant me calguèt sortir al freg per me liberar. Quand me recuperèri me mandèri d'una femna que jogava a la magia: amb un fial me mesurava del cap als pès e amb los meteisses los braces horizontals. Manquèt un tròç, se gardèt de sa mòrt per aquela annada.

Quitament se dins lor biais los oncles avián la fe en Dieu, dins los sants, dins la Madona. Cada an lo 8 de setembre anavan a pè a Tindari, al santuari consacrat al luènh madona alunhada del país a una quaranta quilomètres. Ja des cinc ans me calguèt far aquela penitència.

A l'escasença dels pelegrinatges al Santuari de Tindari lo jorn d'abans, la tanta fasiá las etiquetas (densors) de draps. L'oncle ponchèt en caça e

menava a l'ostal un o dos lapins salvatges per cosinar. Per far una bona impression, la tanta preparava tanben las auberginas farcidas. Se miralhèt e netegèt sa cara amb un tròç. Alara la cançon "ont es Zazà, ma beutat" èra en mòda de la quala m'acostumavi a la sonar "Zizi".

Comencèrem per Tindari a l'entorn d'onze del ser per arribar a l'alba. Cansat e esgotat per ma fragilitat demandèri fòrça còps un pauc d'aiga doça, mas la cromptèron pas d'estands coma totas las autras gents fatigadas: coa la sola font situada a la glèisa de la quala sorgiguèt l'aiga cauda qu'El contribuissiá pas a apazibilizar l'arsura. Segon la tradicion, los cicòts, las mongeta e la linha de canel cromptavan, puèi anèt a la messa, pregava a la Madinuzza e a la sortida que rescontrèrem los companhs vilatjans e mos parents paternals. A miègjorn anam manjar jos los olivièrs de l'entorn. Domatge qu'èri tan cansat, aquel jorn de fach i aviá totjorn de manjar apetisant per far una bona impression davant d'amics. Lo dinnar implicava un lapin sauvatge al forn, que l'oncle es inevitablament un parelh de sers abans d'anar caçar, d'auberginas e de pebres farcits, de rasims e de galetas caseras. Per tornar a l'ostal d'amics prenguèron un mejan: la veitura o lo caval -carretas tiradas. Me regardava, demissionèri ja a tornar caminar. Solament se i aviá un oncle me permetiái d'anar a caval, autrament èran de dolor.

Capítol cinquen - Los hiuols .

Tanben al subjècte de la religion, essent mon oncle inscrich dins una fraternitat, avián l'obligacion de confessar e de comunicar lo palmièr dimenge dins la glèisa de Sant Giorgio. La ceremònia se debanèt a cinc oras del matin, lo curat confessèt primièr totes los òmes dins una capèla, puèi comencèt cap al confessional per las femnas.

Quan tocaue era sua tia, que portaue un gran xal negre, portaue eth vestit pròp dera grasilha entà cobrir-se eth mès possible: semblaue que hège inalacions de cama. Confessèt e puèi: « Ara es a tu - me diguèt. Quitament se voliái far de confession pendent l'annada que podiái pas. La tanta me reprochava: - Cal pas se trufar del Senhor, pro un còp l'an, autrament sètz pas digne de prene l'òste perque podètz tanben pecar amb los uèlhs -.

Vers nòu Santa Messa, Comunion e enseguida a l'ostal. Coma de costuma, l'oncle per de rasons inutilas tremolava, la tos nerviosa li venguèt. Se passavan de scènas indescriptiblas: s'aquel jorn un deviá èsser necessari per qualque rason, podiá pas escupir, autrament lo Senhor foguèt botat de la boca. Se per malastre se passava, prenguèt la tampa de la pòcha, escupiguèt dedins e se reflectissiá lo liquid amb d'aiga e de sucre. Per la Setmana Santa, demorèrem dins lo vilatge quitament de nuèch per assistir als sermons de ser que tenon lo monge. Los dijòus se preparavan las colombas, una pasta de galetas en diversas formas amb d'uòus durs-

bolhats durs amb d'aiga e d'ingredients de coloracion anellin, toxic. Lo matin de matin, lo dejun visitèt totas las glèisas ornadas de brots de blat, puèi tres fuèlhas de nefèla (èrba medicinala amb un parfum fòrça intens) foguèron engolidas) que garantissián plan -èsser pendent tot l'an.

Pendent la jornada deviá trabalhar per evitar de far mal al Jèsus crucificat, se cosinava la picada d'agulha, se se vesia que i avia lo risc de far mal al còrs, e atal. Per aquel jorn tot çò que combinavi, preniai quitament pas los barrils, autrament Jèsus plorèt. A l'onze dissabte i avia la messa de la Patz e de la Resurreccion. Totes los enfants portèron las colombas per recebre la benediccion del curat e puèi la manjar. Ai pas jamai pogut quitar aquela satisfaccion perque me calguèt gardar ma colomba amb dos uòus pel viatge escolar qu'era organizat dimars après Pascas. Me lo deviái ofrir al mèstre. Lo jorn de Pascas me crompèron un avion de pastas vertadièras, lo mai pichon per pas gastar tròp. L'oncle era tant de lusir sas sabatas amb la fulgo de la padena que se formava sul fuòc. Se la tanta sabia qu'un trabalh s'acabèt e la pagèron, me recomandèt: - demandar a l'oncle se portava l'argent -.

Ela e ieu lo deviam gaireben aimar coma dos esclaus fins qu'era commogut e li donèt dètz lire a ela e a cinc. Mon sòm lo podia pas gastar perque èran destinats a la banca porcièr. Un còp que disia a la tanta volia jogar al lòt. Acceptèt perque esperava de ganhar. Lo mieu era una mentira. En realitat, me sentissia tanben alterat de me vestir comparat a mos companhs: avian de faldas, mas aimavan pas la tanta e me foguèri obligat de portar de vestits entiers. Tot lo monde portava de calcetas de genolh de coton blanc, marron o blau, me calia conformar a las calcetas fachas per son irange, tinta que costava mens que los autres. Los portèri al dessús del genolh sostengut per un elastic, mas lo malur mai grand es que, sens pè, arribèron al tornilh. Prenguèri un parelh de calcetas cortas en dessús amb

aspècte. Aviái ja pro marginalizat e me caliá tanben destriar per la vestimenta. Amb los cinc lire qu'aviái pensat de crompar un parelh de calcetas mai decentas qu'auriái portat lo matin abans d'intrar dins la classa. Aquel jorn la botiga èra barrada. Podiái pas anar a l'ostal amb l'argent perque la tanta los auriá trobats. Pensèri de los amagar jos una pèira al long de la pista de mula. La nuèch plòu e d'èsser de papièr desintegravan completament, coma me rendèri compte de l'endeman matin quand los anavi recuperar.

Passèron quinze jorns e la tanta me demandèt s'aviái ganhat lo sòrt. Ni mai èri sincèr e respondèri òc. Aquel sòm venguèt pas jamai. Lo divendres Sant, pendent la procession en onor de l'Adolorata de Madona, en rescontrant lo professor demandèt sas explicacions. Morí de vergonha. De segur qu'èra pas conscienta de tot, alara prenguèri doas bofetadas de la tanta jos son agach grèu. A l'escòla anavi totjorn voluntàriament, mas amb de marrits resultats. Degun me compreguèt pas e foguèri totjorn promogut gràcias a las recomandacions, donc ma maire èra tranquila que me fasián totjorn estudiar. Èri pas que plan amb lo gat, fins qu'un jorn l'oncle ebris tornèt del pòble amb lo tripèu e l'animal preniá un bocin per se noirir. En prenent un mosquet daissat pels soldats lo tuèt dins la campanha dubèrta. Per ieu èra un grand regret.

Au moment de la trilha anèri a captar los grans de blat e d'òrdi que daissavan a l'edat dels vesins, los metiái dins un sac e los menèri al molin sul riu de la senhora Tinder. Portèri alara la farina a Novara al cosin de la maire que, per un trabalh, essent una veusa amb dos pichons, lo matin anava far un fusta dins lo bòsc e virava sul forn per preparar lo pan per aqueles que li portèt la farina en obtenent un pauc de sòus e un pauc de pan pels enfants.

En setembre quand las figas èran maduras montèri sus las plantas e tornèri aparéisser los fruches saborós en las depausant dins de panièrs de cana penjats amb un croc sus las branca. Las figas èran talhadas e daissadas secar al solelh sus un canic. Al cap de qualques jorns se faguèron sec. Punits dins de grands panièrs èran manjats en ivèrn. Dins aqueles polits periòdes, la senhora Maria, vesina vesina, en preparant las figas secas. L'anavi sovent trobar. Èra la maire de fòrça enfants. Un d'eles, Carmelo, èra epileptic. De temps en temps se trobava pas pus. La maire preocupada l'anava cercar e me gausèri gaireben acompanhat.

Quand assistiguèri a la cinquena classa, lo professor aviá demandat d'avertir los parents que nos menarián al cinèma per veire lo filme "Lo pichon Alpin". Los oncles: "Tu per veire aquelas brossas i anarà pas". Lo nebot del curat davant l'aviá ausit: « La cal mandar, lo vesiaí quitament pas ». Alara se desplaçeron e poguèri anar.

Un paquet èra arribat de la maire amb los bonbons. Aviái portat qualques unes a l'escòla. Èra un periòde de famina e los bonbons èran tanben escasses. La sòrre de mon mèstre ensenhèt quatren mentre qu'èri cinquen ans. Demandèt als bonbons una gojata mai paura que ieu qu'èra malauta e los daissèri totes.

En 1945 mon paire tornèt a Domodossola. Lo tornèri veire en abril de 1946 e amb el èra ma maire qu'esperava un enfant.

Passar aperiquí dètz jorns uroses amb mos parents. Anavi sovent trobar los grands e los oncles, alara manjavi a volontat e beviái fòrça agaches de la grand que los vendián. A la fin ma maire me voliá menar amb el en Itàlia superiora, mas la tanta totjorn falsa e egoïsta, la convenquèt de me daissar amb ela. Assistissiái a la cinquena classa, totjorn amb dificultat donada ma fragilitat. Las novèlas de la naissença del pichon fraire venguèron dins los

jorns. Tot content, mas perdon al meteis temps plorèri de jòia e de dolor. Benlèu per aquò lo professor me promòu malgrat aver pas dobèrt la boca als examens. Aquel an lo país montèt una seccion de gimnàs e gaireben totes mos companhs s'èran preparats per que los examens d'admission per i accedisse. Per ieu i aviá pas de possibilitats: los oncles èran persuadits que sonque los òcs assistissián a aquel tipe d'escòla. De fach, après que lo gimnàs s'acabèt, òm deguèt alara anar a Messina per la magistrala. Mos parents devián pensar a mandar l'argent pels libres, aurián pas fach cap de despena. Seguissiái de plorar perque voliái contunhar mos estudis. Me ofriguèron alara l'escasença de s'inscriure dins lo periòde de dos ans professionals, una espècia fòrça paura de l'escòla mejana que dura dos ans. Los mai paures i anèron, en tot cas qu'acceptèri. En caminant d'un costat a l'autre, del matin e de l'après-miègjorn assistiguèri al cors. L'escòla èra mesclada: los mascles mai raucats levavan las mans contra lo director qu'ensenhava las matematicas, tanben fasián clar als professors italians e francés. Per las gojatas, los trabalhs de l'ostal e las nocions d'agraria pels òmes foguèron afectadas. En realitat, res s'aprenguèt pas. Mon profièch èra bon èsser timid e amb una granda set d'aprendre.

Abans que s'acabèsse l'annada escolara, los professors nos avián preparats per un teatre de beneficéncia. Me calguèt far una aparicion vestida d'un schizzo. I aviá la coppola d'oncle, de corts corts mancavan. Quand li diguèri a sa tanta exclamèt: « Molch per metre lo Cauzi ». Ai pas perdut l'esperit: soi anat a la femna de Barbieri Liezza per demandar las sabatas de son filh en prèst. Alara lo ser de la recitacion me vestiguèri d'un scougnizzo, entre fòrça aplaudiments e lo desespèr dels oncles, que per l'escasença èran presents dins lo public.

Malastrosament quitament aqueles dos ans passèron e acabèri l'escòla per totjorn en pensant qu'èri tan ignorant coma e mai qu'abans.

Capítol Sesto - Vossia me perdona

(La lutz de las estelas)

Èri dotze quand en agost ma maire me venguèt veire amb lo paire e lo pichon fraire que vesiaí pel primièr còp. Veire sa pichona cara me faguèt content e me soveni d'aquel jorn coma un dels mai polits de ma vida. Mos parents èran determinats a me menar amb eles per me far tornar a l'escòla, mas la tanta per l'injusta de l'idèa los desviava de l'idèa: me mandariá èsser una costura amb la perspectiva d'aprendre plan lo mestièr. E aital se passèt, contra ma volontat. Mos parents partiguèron e ieu demorèrem en Sicília coma un idiota. Dempuèi aviá pas mai de patz e ploravi totjorn en secret. Los oncles disián que la miá m'auriá pas de segur aimada coma eles, que m'avián levat coma una filha (una filha auriá de segur passat mas meteissas penas). La tanta anèt un jorn de la melhora costura del país, ont ma maire aviá tanben après, de me demandar se me contractèt. La costura respondèt qu'aviá ja uèch gojatas e podiá pas aumentar lo nombre. L'endemàn de sa tanta portèt sos uòus per la convèncer e aquò li diguèt: - Revisi dins un mes, un dels aprendisses partir benlèu a Turin e un luòc per ton nebot demòra liure -. Puntual, après un mes ma tanta me mandèt al laboratòri. La jove dama, que despasèt pas un mètre e mièg de nautor, m'aculhiguèt: - D'acòrdi, vos preni perque sètz dolorós, imaginatz que

preferissètz venir a ieu, puslèu qu'èsser dins la campanha amb vòstra tanta -. Avia pas tort de pensar aquò. L'endeman a uèch me presentèri. « Lo laboratòri comença de se fotre », çò diguèt – puèi lavaràs lo sol –. L'istòria comencèt de m'odorar. Comencèri de netejar coma èri capable. Èri pichon en talha, aviái dotze ans, mas mostrèri uèch ans.

Sabiái pas lavar la paraula: dins la campanha èra de pèira e dins lo vilatge, ont i aviái las teulas, la tanta la lavava pas jamai per fin de los consomar pas. Ensagèri de far mon melhor, mas la costura me donèt l'ase perque aviái pas plan lavat. A nòu arribèron los trabalhadors e comencèron de s'interesar a la nòva causa (enfant). Me regardavan totes amb l'aire de pietat. Sentissiái lors discorses e tombèri de las nívols en sabent pas las causas essencials de la vida. De temps en temps me donavan quelques emplecs coma costura, de causas que fasi pas amb plaser, totjorn embittadas per pas aver pogut estudiar. I aviái un costat positiu de la jornada: a miègjorn, en tot dever pas tornar a la campanha que me mangèri tranquillament a l'ostal, expandissiái una servieta sus la taula, aviái lo veire, la botelha de l'aiga e un plat. En resumit, per manjar un bocin de pan dur e de formatge ensagèri de gostar de metre la taula coma totes las personas comunas. Après dinnar anèri a un vesin qu'èra nòu ans mai grand que ieu e èra una costura. Ajudèt a dobrir los uèlhs davant ma naivetat. La maire viviái amb ela, una sòrre amb una patas d'elefant e un autre infirme.

De còps que i a me convidèron a prene un plat de sopa. La costura me demandèt de l'ajudar a far un brodat de punta crosada a la ròba d'enfant. Un còp qu'aguèri una crisi de tristesa e qu'ai daissat lo trabalh a la mitat. Un autre còp prenguèri la cendre de la brasièra e la semenèri al long de l'escalièr. Diguèron: « Qui s'es marcha ? Ce Pigliaiu u Morbo? A la fin me compreguèron e me perdonèron.

De còps montavi de las monjas de l'orfanatge antonian per jogar amb d'orfanèls. Los envejèri un pauc perque vivián lors jorns en òrdre. Mangèron amb la taula totjorn plan fixada, puèi jogadas e enfin a de moments establits se consacrèron a la devocion de Dieu en pregant. Pensèri: - uros, an pas pus de parents e pasmens vivon plan amb las monjas, mentre qu'ai de parents mas soi obligat de viure amb aqueles ors d'oncles -. Sens sa coneissença, per evitar una interrogacion avorrida posteriora, de temps en temps anavi trobar una tanta paterna que viviá dins lo vilatge. Li demandèri l'argent per mandar una letra al genti, en me suplicant de me menar amb eles.

En novembre de cada an me menèron a la Fièra Sant'Ugo que se debanèt sus Piano Vinha. Dins aquel emplaçament los grands-parents paternals montavan un canopè ont preparavan de carn e de salsissas a la brasa que se vendián amassa amb un bon veire de vin. Per ieu èra una escasença d'èsser amassa amb los parents paternals, gaudir de bona carn e de beure un agach colorat, de regardar los estands amb venda de brasier, de lanternas, de pòts de croc, de quatren e de bumbelli.

L'endeman anàvem encara a Badia Vecchia per la fèsta de Sant'ugo, una messa, una pichona procession e après encara dins la botiga dels grands que m'ofrissián de salsissa, de pan e d'agach, aquò picat per una botelha barrada amb un bola a l'intèrne.

Un còp abans Nadal anèrem a Messina pendent 3 jorns. Dormiguèrem d'un parent. Me èra un pauc desagradiva: disiá als oncles que panavan los uòus d'un païsan del mercat. Aviái après al catequisme que deviá pas èsser panat. Amb la filha lo ser anam a un senhor que bastiguèt de figurinas. Los oncles per se mostrar generosament me donèron un pauc d'argent per los crompar. Sus la taula ungida de Castestrange foguèri capable de bastir una

scèna de nativitat. Amb de brancas d'espargues e qualques arcs de coton me formèri una cabana. Lo ser gausèri de l'ambient de doas lums creadas amb de clòscas de noguèr trempadas dins d'òli e d'un bocin de còrda a costat de l'Enfant Jèsus. Quitament l'oncle Michele apreciava l'idèa e me voliá recompensar: « Ntoia, emponta doas figas de l'Índia », e la tanta los anèt prene jos lor lièch ont èran conservats.

Quand m'arrestèri per dormir a Novara sol, dins lo periòde de la Novena de Nadal anèri amb ma vesina Antonietta a la foncion que se teniá a 5 oras del matin dins la Glèisa de l'Annunziata. Al fons de la glèisa lo sacrista provesissiá las cadieras pagadas. Los menavam de l'ostal. En tornar visitèrem Carolina, la lavadora de l'engenhaire, al trabalh ja lo matin de bon començament. D'aqueth temps èra dejà anat dessenhar l'aiga a la font de San Francesco dab grans quatau, tà emplenar lo tanc de husta. Diguèt: « Caùsi, espera aquí, vau veire se los senhors avançavan qualques biscuits ièr de ser, tanben far lo dejunar ». Tornèt pas jamai jamai vuèg -man. Convidèri Antonietta a montar e virèt lo brasièr. Quand Carolina trobèt pas res mai de manjar anèri a la cosina per prene un bocin de pan dur e un veire d'aiga de la "bumbaello". Fins al 8 nos arrestèrem per far de centiris de mèl, puèi disiam adieu: anèri al laboratòri, Antonietta a son ostal per ajudar la maire a èsser la sola filha amb 8 fraires.

En Novara sola sentiguèri una vila. Quand anèri trobar grand-paire Turi ai netejat lo veire e me donèt "a Sna" (lo pic). Anavi crompar l'esfalt. Tanben crompèri lo solvent per lo quitar quand sentiguèri que rescontrariái los oncles. Utilizèri borotalco coma polvera de cara. Alas: un jorn lo daissèri sus sa cara e passèri mos trabucs, bofets e insultas. "Ont trobères l'argent per aquela brossa?". E ieu: « Vesètz pas qu'es de farina ? ». Mentretant, los vesins s'èran desplaçats dins un autre barri. Un jorn me convidèron a anar al circ. "Ai pas d'argent..." disiái. Los prestavan. Per la tarda marinas lo

laboratòri per gaudir de l'espectacle: monins sus la trapèze, enfants suls cavals, elefants, dròlles, causas jamai vistas. Malastrosament me calguèt obténer 8 lire.

Qualques jorns mai tard, mentre qu'anèri a Caststragia, a San Salvatore rescontrèri la maire d'un sòci escolar amb un sac plen de legums cromptats pels païsans. Me demandèt se podíai tornar al vilatge (per la mentalitat d'aquel temps ensajava de vergonha d'anar a la plaça amb la saca !). Acceptèri, en pensant de recaptar un pauc d'argent amb la punta. Malastrosament, s'es luchat a son ostal, me recompensa amb quatre cacauètas americans. Perdi pas l'esperit. Me llegó una lira vendiendo un centro a una dama de fantina. Bastiguèri de pinchi de carton amb de cambas e de braces desplaçats per un cordon. D'unes enfants los cromptèron per qualques centimes. Una altra idèa: de lunettas de solelh per d'enfants paures. Cercava de bonbons colorats transparents de bonbons davant las barras. Amb de papièr de sucre talhèri lo cadre e podíai recuperar d'autres centimes. Al cap de dos meses capitèri de tornar la 8 lire.

Lo grand malgrat l'edat avançada, l'astma e l'èrnia qu'aviá portat dempuèi l'edat de cinc ans, ensagèt de se distraire dins la campanha, vist que sa filha l'anèt gaireben jamai visitar. Los dos meses de l'estiu èran plan quand la filha -en -la lei de Messina arribèt: lavava lo lin e sòbri l'ostal per lo netejar de tot çò qu'aviá acumulat pendent l'annada.

Quand l'encontrèrem me diguèt: - La vòstra tanta es una vergonhosa, podètz pas far patir un paure vièlh dins lo sudium -. Lo ser anèri raportar, mas la tanta criticava la sòrre -en -la lei: - es una vila, pòt pensar per el meteis çò que vòl -. E respondèri: « A rason, vesiái lo netejatge qu'ela fa: lavava quitament amb l'acid l'urinatóri e tornèt brillhar ». A aqueste punt me

donèt una bofetada pr'amor d'aquelas causas que deviá pas parlar e èri un marrit.

Un jorn lo grand me donèt d'argent e ai crompat un cançonièr que las gojatas del laboratòri parlavan. Dempuei quauque temps capitèri de l'amagar, mas un ser aviái pas de temps e l'oncle acrediós comencèt de blasmar: - quitament aqueles marrits pòrcs, ara te fas un dominar -. A aquelas paraulas l'arranquèri dins la cara abans de lo far. En fàcia de ma rebellion nos vegèt pas pus, tirèt la cenchà dels pantalons e comencèt de me frapar violentament. Èri aperiquí tretze ans e foguèt lo sol còp que disiá a sa femna: - sabíái qu'una dama per la part superiora Itàlia comença, acompanha vòstre nebot al país e lo manda amb ela a sos parents -. En aqueth moment que'm sentivi content, oblidèi tanben las penas de las barricadas qu'avèvi pres, puish que'm soi anat assetar sus la loa prada. Las escurinas comencèron de davalair, pensèri, mentre que las ombres de la nuèch s'infiltravan las branca dels arbres e un leugièr vent freg remontava al riu.

Me n'apiègèri sus un noguèr e m'endormissiái en agachant las nívols. Somièri fòrça, un escampilh de sòmils colorats. Una brisa leugièra me caressèt la cara. Dubriguèri los uèlhs e aimavi estranhament aquel luòc qu'aviái totjorn odiat e me rendèri compte pel primièr còp amb meravilha qu'èra esclarat sonque per la lutz de las estelas. Me daissi anar dins aquel estat d'abandon, tornèri somiar. La felicitat coma un fluid misteriós dintrèt dins la gota de mon pichon èsser. Èri pas un enfant doç. Los pès èran arrugats, perque avián caminat suls calhaus aguts del ruisseau, mas tot mon còs, e quitament l'èime, èran ara acostumats a detestar tot çò que poiriá semblar doç e tendre. Mas confessi qu'aquela corta dormida d'aquel ser èra meravilhosa e lo tornèri pas jamai trobar. Benlèu qu'es per aquò que me soveni encara. De còp una man se metèt sus l'espatla, la tanta Antonia

arribèt e a son biais, brusquement me faguèt: "Anem a l'ostal. Quand i arribèrem, li baisaràs la man a son oncle e li diràs - Vossia me perdona... -". E donc èra.

Aquel ser tornèri tot tremolar, la nuèch podiái pas dormir e passèri las oras dins un spasmodic en esperant de la jornada. Se m'esliçavi dins mon sòmi sens me rendre compte, subte transalt coma per una crida o per una jonccion de consciéncia, çò que me demandava alarmant e dolorós e me donèt pas un arbre. Passèri la rèsta del temps amb d'uèlhs dobèrts en escrutinant los monstres que l'escur de la nuèch tirava sus las parets e, sens aver la fòrça de far res, plorèri e plorèri. Mas èra pas un triste plor, èra quicòm mai que podiái pas percebre. L'endeman anavi pas al laboratòri perque mon còs semblava un papièr geografic, tant èra plen de contusions. Tornèri pas que après una setmana quand los panèus comencèron de descolorar.

Settimmo del capítol - Emilia

Lo dimenge de ser anèri a l'orfanatge amb qualque amic: una monja expliquèt l'Evangèli d'una polida forma amb qualques blagas pertinentes. Quina jòia de passar aquela ora en jòia. Un jorn nos diguèt que l'evesque de Messina arribariá en octòbre per las confirmacions.

- Levatz la man que vòl aquel sagrament per çò que la comunicui a l'archiprèire mossenhor Salvatore Abbadessa.- Sabi pas çò que cal far timidament me levèri la man. Qualques jorns mai tard o diguèri a Zizi. Era vergonhosa: caliá cercar una padrina. La filha del cartièr, la senhorita Rina, una jove professora. Cossí li podèm demandar? L'endeman anèrem a son ostal e ela d'acòrdi. Lo 9 d'octòbre de 1948 de l'après-miègjorn anèri amb mos amics a la Glèisa Matrix per confessar. L'endeman anèri a l'ostal de la padrina lo matin, que me donèt un braçalet de filigrana teissada amb de còrs. Comencèri de me regaudir. A 11 anèrem a la glèisa. L'evesque arribèt e comencèt de festejar la Santa Messa. Dins l'interval nos alinham dins la nau centrala e un per un que nos confirmèt. Après la messa, los oncles ofriguèron pas quitament un cafè padrin. Solament lo saludèron en la sonar simplement "commar".

Me soveni que d'enfant quand tornàvem de Caststragia abans d'arribar dins lo vilatge i aviá una capèla consagrada al Salvador. Lo zizi arrestèt un

moment e diguèt a votz nauta « ò maires, ò maires... ». Cresiái qu'èra una pregària. Quand venguèri mai vièlh compreguèri qu'en plaça telefonèt a sa maire defunta, essent lo cementèri situat just al dessús de la capèla. Aviái pas jamai visitat lo cementèri perque Zizì anava quitament pas per la fèsta dels sants. Sabiái qu'en aquela escasença la gent cromptèt las flors de la senhorita Signonino dins un emplaçament que se sona "Fussadello" e gaireben en procession anavan adobar la tomba de lors aimats. Un còp que prepausèri a Zizì: « Perqué anam pas visitar la tomba de ta maire tanben ?

Respondèt que seriá penat. - Es inutil d'invocar "maires - maires" se las vòles pas portar quitament una flor. - A aquelas paraulas gaireben se desplaçan. Anèrem a la Fussadello per crompar qualques crisantèmas. Lo jorn dels sants anèri sonar grand-paire Turi per nos far acompanhar la tomba de « Maires », per ieu una granda ròsa. Aquela tomba l'aviái degut reconstruire fa pas gaire perque dins lo temps de guèrra la sola bomba tombèt al cementèri l'aviái destrucha.

Quitament se fièra d'aver ganhat una altra batalha, mas pensadas anèron als parents de jorn e de nuèch. Ensagèri de me distraire quand èri dins lo laboratòri. Comencèri de prene de gost a cosir: Preparèri las ovacias per las correjas, me bufèri sul fèrre de carbon. Quand lo fèrre èra caud, de grandas gojatas estiravan las pèças per embalar la ròba. Per lo mantenir tens èra utilizat per metre dins lo bòrd del piombini cosut entre dos fettuccie. Los anèri crompar de mon padrin que vendiái de fusilhs de material. Èran de punts que me caliái aplanar amb lo martèl. De còps que i a m'aplani tanben los dets... Mentretant la senhora Orlando manteniái de corses de talha pagats per las gojatas mai grandas. Èri assetada luènh mas tendiái l'aurelha per comprene quicòm de las leiçons. Un còp los oncles contèron qu'anavam a Fantina per trobar la "commara" e la "aparicion", los que quand venguèron a Novara per de comissions importantas dormián amb

nosautres. Un còp la Comare demandèt a Zizi "Quant as tu?" E zizi: - Podrèi desviar los uèlhs, ieu monja que coneissiái - (me manca la vista, me soveni pas).

Amb la punta de grand-paire Turi èri anat crompar un tròç de tela verda, per far la pròva de ma capacitat embalèri una falda. Lo jorn de la sortida per Fantina venguèt (doas oras de caminada). Nos levèrem a 4. Voliái susprene Zizi de metre ma falda. Era tan pròche que podiái pas gaire caminar. Quand vegèron ma creacion comencèron de dire: - La cresquèrem e ara que comença de se far grand fa l'uòla. Nos fa vergonha. E castigui: «Aquesta malvolença, se vòls qu'es aital, autrament, te donaràs tanben ! Mas dins mon còr pensèri "coma camini amb una falda tan estrecha...". Pasmens, arribèrem a vòstra destinacion. Lo comandament demandèt ont aviái fach una falda tan polida. - Sa Figi Illa - (el lo hizo) Respondó Zizi. - Alara quand nos cal cosir quicòm que li venèm -. Fergoilla de Civeta...

De còps al vilatge vesiai de causas que me tristavan. Emilia èra una muda sorda, benlèu sens abitacion. Gaireben cada jorn passava de la rota ont viviái. Se rescontrèt qualqu'un, li portèt la man a la boca. De còps que i a la gent li ofrissiá un bocin de pan, mas n'i aviá que sens escrupul li donavan de crostas de formatge e puèi s'amagavan per veire la reaccion: la paura femna s'assetèt sul pas d'una pòrta e batèt lo cap contra la paret. Un jorn en anant a la botiga per prene de fial ausiguèri la votz fòrta d'Antonio, l'òrb. De l'abadiá, situada al dessús del país, anoncièt que las sardinas èran arribadas. Amb qualques liras de la punta del grand qu'aviá avançat anèri al pescaire per crompar un parelh d'ectors. A miègjorn alucat lo fogal amb lo carbon, cosinèri las sardinas e las metèri dins un bocin de papièr de sucre. Quand vegèri Emilia lo gastar, li donèri. Los regardèt amb meravilhós e mencionèt un sorire per me mercejar. La vesiai assetada sul lindal d'acostuma, se clafava pas lo cap contra la paret, mas li portèt de cicatrizas

de dets a sa boca. Aquel jorn me mangèri pas: me calguèt netejar l'estufa de las brasas que demoravan per pas far comprene las miás iniciativas los oncles.

Per aquel camin, Angela amb son filh Nino passèt a miègjorn, una persona handicapada que caminava mas parlèt als gèstes. Anavan amb un seau per prene la sopa a l'orfanatge. Un jorn Nino èra sol amb son seau, dos garçons vivián a mon ostal e fugiguèron. Èra incapable de se tirar sus son pantalon. Èra sens sosvestits. Davalèri timidament per lo cobrir. Èra lo primièr còp que vesiaí un òme nu. Vau a se los oncles avián conegut, seriá estat un escandal.

Dins una de las nombrosas letras enviadas a mos parents aviái exprimit lo desir d'un relòtge de ponhet. Sabent que la senhora Agostina èra venguda de Domodossola, la soi anat veire. Tanlèu que me vegèt m'abracèt e me donèt un paquet enviat pel mieu. Lo dobrissi e l'estonèri trobèri una pelissa d'agnel brun amb de rizos tan grand coma un det, un capèl de feutre e una caissa amb lo relòtge. Tremolèri de jòia mentre que la dama l'arregava sul ponhet. Me donèt un got d'aiga per tornar e correr a l'ostal. L'endeman que los oncles venguèron a Novara disián que se portava aquela pelissa me prenián per fòl: degun dins lo país possedissiá una tala causa. Lo meti de tot biais amb l'orgulh. Me tirèri la màniga enrè per soslinhar lo relòtge a totes. Li donèri sovent de còrda, alara dins pauc de temps se desmembrava. Anar a Caststragia coneguèri qualque persona vièlha que me demandava. Per pas far una marrida impression agachèri lo relòtge ara irreparablament trencat e disiái qu'aviái oblidat de lo cargar. - mercés u stisso -. Me saludèron e contunhèron lo viatge.

Comparat a mos amics èri pichon e prim, èran totes "desvolopats". Dins una letra la maire demandèt a Zizi se èri "desvolopat" coma ma sòrre ròsa.

Mas parlar d'aquelas causas èra un tabú. Ignorèt que sabíai tot de la vida. Ribelle coma totjorn li disiái "Soi pas una 'jove dama' perque soi desentiva". E ela: - De qué disètz ? Vos avèm totjorn mantengut. Un ser dormiguèri a Caststrania e me sentissiái mal. Suèvi lo freg. Pensant qu'èra la fin que preguèri, plorèri e sortissiái dins l'escur per far qualques gotas de pipi. E eles: "Se te levas un còp de mai, te menas!". Benlèu que la Madona del Tindari me protegiguèt. Tornèri al lièch en palha e m'endormiguèri. L'endemana al laboratòri de Novara, la senhora Assunta me vegèt mai palla que d'acostuma. Quand la garçoneta los portava coma cada cafè de matin e lach amb de tranchas torradas, m'ofrissiá tanben.

Capítol ochen - La volada de las engolidas .

Passar fòrça temps a Novara ma vida me semblava cambiat: benlèu perque anèri trobar lo grand Turi e amb el charrèri amb plaser ininterromput pendent de tardas entièras. Me contava fòrça istòrias de sa vida e cossí son existéncia èra un còp dificila. En mai d'aquò, viure a Novara aguèri l'escasença d'assistir als eveniments importants que se passavan al país. Subretot, las grandas foncions religiosas, las processions, las batèstas, las confirmacions, mas mai que tot çò d'autre las ceremònias de nòças, m'excitavan. Puèi los maridatges se festegèron lo ser, anavi gaireben totjorn navegar amb lors amics dins la glèisa de Sant Nicola.

Un ser vegèri una nòvia fòra en vestit blanc acompanyat del paire. Candida coma la nèu, semblava una nineta, donc èra polida ! Era Carmelina que se maridèt amb Filippo. M'identifiquèri entièrament e somiavi a d'uèlhs dobèrts: "Qui sap, un jorn me poirá tocar tanben...".

Dins aqueles jorns aviái de sensacions estranhas, i aviái quicòm de nòu e estranh dins l'aire, aviái de presentacions. Èri inquiet e esperèri que se

passèsse un eveniment extraordinari. E de fach l'eveniment se retardèt pas. A l'entorn de miègjorn lo cartièr passava generalament. Un jorn al mes de junh ausissi sa votz astuciosa: "Camp, i a de corrièr". Prenguèri la letra, venguèri de ... Domodossola! Mamà escriguèt a sa sòrre.

Lo bruni brusquement fins que l'esquinçava gaireben e lo legissi, i aviá la novèla qu'aviái esperat una vida: a l'entorn del 12 de setembre ma maire vendriá en Sicília per me menar a me menar al nòrd ! Per ara èri jove dama, l'avenir m'esperava e me calguèt trobar una ocupacion. Sabent la reaccion que ma tanta auriá agut, per prudéncia amaguèt la letra dins lo fons d'un pòt que conteniá una mar de soscadissas: se zizì l'aviá legit paure... de còps son oncle Micherillo quand o fasiá pas... trabalh dins los caserius venguèt a la botiga de Novara. De còps que i a s'amassèt amb Zizì e alarmava diguèt: "Es qualche temps que ta maire escriu pas, quicòm li serà arribat...". En plaça, temiái qu'una altra letra venguèsse amb quelques indicis. De fach, un jorn un jorn arribèt, mas urosament sens cap d'allusion al viatge en Sicília. L'estiu per ieu me glissèt lentament, podiái pas esperar l'espasmodica qu'esperava per s'acabar. Lo trabalh m'ajudèt a pas pensar e a passar lo temps que me separava de l'arribada de ma maire. Per la fèsta de l'Assumpcion en agost tota la gent voliá soslinhar lor elegància e dins lo laboratòri i aviá totjorn fòrça de far, mai que d'acostuma: fòrça damas volián mostrar lo vestit novèl. Lo 13 d'agost èra consacrat als trabalhadors que podián cosir lors vestits.

Aviái demandat a Zizì de crompar la tela per èsser al par amb d'amics. Acceptèt e causiguèt una paura tela de color beige amb de dessens de nòus blaus. Lo laboratòri del laboratòri me lo talhèt e encargava un trabalhador vièlh per m'ajudar a lo cosir. Lo jorn de la fèsta aviái lo vestit novèl coma totes los autres.

I aviá tanben de coneissenças que venián de Fantina. Un d'eles aviá vist ma famosa falda estrecha. Portèt un tròç de tela e demandèt a Zizi: « Lo vòstre nebot me deu embalar un vestit, es tan bon ! Prenguèri las mesuras. Aviái en ment un modèl que la Miss Assunta aviá embalat per un client. Demandèri un moment per talhar e l'ensajar. "D'acòrdi, la tela es un pauc pesuga, convenabla per l'auton. Vendrèi al torn del 20 de setembre."

Entretant Carmelina, una gojata del laboratòri, convidèt totes sos amics a sas nòças, festegèt un ser de setembre dins la glèisa de matriça. Amb lo permís de Zizi me n'anèri a la ceremònia. Demest los convidats i aviá tanben una dama de Domodossola qu'anoncièt la sortida imminenta: "Concestina, avètz los jorns comptats a Novara. Vostra maire vos vendrà lèu prene".

Après lo ric refrescament anèri a l'ostal content. Los jorns passavan e lo Festenal de Tindari del 8 de setembre arribava, aquel an lo viatge plan long que s'enrodava dins la Fiumara me semblava pas dur e infinit coma lo primièr còp, me semblava volar. De retorn a Caststrania informèri Zizi que m'arrestariái qualques jorns amb l'excusa inventada que lo laboratòri demorava barrat fins al jorn 12. Aquel matin mon còr palpitat. Recaptèrem qualques figas per menar a un vesin e nos dirigiguèrem cap a Novara. A mièg camin vegèri de luènh ma maire que davalava al long de la pista de mula. Los rescontri e l'abracèri amb totes las fòrças qu'aguèri dins mos pichons braces. Zizi comencèt de cridar "Perqué sètz vengut d'un còp? Cresètz que vos menatz Concettina?". "Òc - la maire respondèt - dins tres jorns o partèm". — Podètz pas, deu preparar lo vestit per una dama de fantina. Èra una altra excusa per demorar. Cridèt constantament. Èri impassiu que tocava lo cèl amb un det. Mon sol regret seriá estat pas pus de poder anar trobar lo grand Turi.

Lo ser de la 14a soparèrem. Zizi dubriguèt sa boca just per quelques insultas a ma momia: « Amb quin coratge la prenètz, avètz pas de còr, me fasètz tròp patir, vos considèri pas pus una sòrre ». Vesiái Micherillo amb de lagremas pel primièr còp. Sota son aspre e dura la raspa coma la fusta evidentament quelques gotas d'umanitat èran demoradas empresonadas. En plaça èri vengut freg coma marbre e m'èri pas brica desplaçat.

La nuèch que barrèri pas d'uèlh, de milièrs de pensadas charravan dins l'esperit e podiái pas esperar lo matin per anar. La maire aviá ordenat lo taxi d'un senhor escaisnommat « Cauzi i lop » (pantièr lop). A l'alba nos levavam, un darrièr toc -en a la maleta de carton e una salutacion als oncles. Al moment de la partença, ma tanta sortiguèt de sa cambra en plors, amb de pels solts, e se botèt als pès de ma maire, en suplicant: "Ara me tuarai e aurètz una mòrt sus vòstra consciéncia per tota la vida! Si vos platz, tu, tu li demandi de genolhs - diguèt - soi pas qu'una paura femna, sola e tractada coma una bèstia per un mal marit, degun m'aima pas.

Amb los pels desordenats e la cara de còr de la fanga, ponchèt lo sòl en maldisent tot l'univèrs. Ma maire aviá comprés que la sòrre èra venguda perilhosa e que perdiá lo cap, enveja. Pasmens, se bolegava pas, se laissèt pas pietat, èra sord a sas deliris, semblava luènh e esperava la fin de son guion. Quand ma tanta se rendèt compte que ma maire èra inflexibla, se precipitèt dins sa cambra, en nos negant lo darrièr adieu. D'un còp partiguèrem, ela tornèt dins la carrièra, mentre que nos alunhavam la vesèrem retraire fins que vengua una pichona bola negra que confondiá amb las pèiras. Benlèu qu'èri estat crudèl amb ela, coma sonque los enfants sabon èsser, mas me soveni que mentre que m'alunhavi de son ostal protegit per la man de ma maire, quand vesiái qu'èra a mand de desaparéisser de ma vista tot mon rancor d'un còp Se convertiguèt en afeccion e sentissiái un sentiment de compassion per ela (puèi sabiái que

zizi pendent qualques meses per las carrièras me plorèt coma se foguèssi mòrt).

Las pòrtas del taxi se dobrissían a la Piazza Bertolami. De la fenèstra saludi totes los que vesiái fins a la fin del país. Pendent lo viatge regardèri lo panorama e lo país que lentament s'aluenhèt de mon agach, demorèrem mut tant que la mar èra lentament e lo país. Per ara èri luènh de Novara, definitivament ! Las pensadas opausadas me luchèron dins l'esperit e las podiái pas dominar, puèi ai excitat quand ma maire m'acariciava en m'avertint qu'èrem arribats. Puèi aimavi aquel país intensament que dempuèi longtemps aviái detestat pr'amor d'aquela trista vida que menavi. A la gara viglier i aviá una granda confusion, fòrça coma nosautres partiguèron pel Nòrd amb lors maletas de carton e d'autres sacas.

Un vent prim veniá de la mar e sentissiái la sal que me lampava los labres. Un polit sentiment que sentissiái pel primièr còp. Esperèrem lo tren pendent una mièja ora. Per ieu èra un aire novèl. La gent cantava la cançon en mòda "professor, li digatz se l'uòu o la galina nasquèron abans". Tot lo monde tornèt de las vacanças sul continent. Arribat a Messina vegèri los vasons sul transbordador meravilhat amb l'eston. Era mièg -Setembre e dins aquel cèl blau al dessús de l'estrech precipitava de milièrs de golondas. Amb lor vòl que brodavan mon sòmi: enfin tornar viure amb ma familha. Ensagèri de veire Dieu al centre d'aquel fons brillant e, quitament se lo vesi pas, lo mercegèri de la prigondor de ma pichona èime. Après d'oras infinidas davalèrem a Roma per reprene, après d'autres oras d'espèra, lo tren a Milan, ont i aviá un autre cambiament de tren a Domodossola. Èra un sòmi. En aquel tren la maire saludant diversas personas que coneissiá. Tot lo monde demandèt d'ont venguèt e qual èra la gojata amb ela. Sabián pas qu'aviá una outra filha.

Observèri los païsatges: vesiaí lac màger e d'illas amb meravilha, puèi las montanhas. Demandèri quant mancava a l'arribada, en sabent que lo pòble èra dins una val enrodada de montanhas. Arribèrem a Domodossola a la fin de matin. Lo cèl èra gris, los camins semblava tanben pintats escurs, la gent caminava amb un pas decisiu en agachant per tèrra, quitament las ròbas èran escurs. Dins la gara de papi nos esperava amb mon fraire pichon qu'aviaí vist en Sicília dos ans abans. Besas e abraçadas. En anar a l'ostal ensajava de descobrir aquel luòc que vendriá lèu ma vila. Comptèri las fenèstras dels ostals mas èran tament nombrosas que perdèri lo fial de mos calculs. I aviá tròp de fenèstras, e tròp d'ostals l'un sus l'autre. Èran tament nauts que mos uèlhs èran perduts dins lo cèl.

Ensagèri lo vertige. De milièrs de questions me s'escampavan dins lo cap, anavan impacientament. Pendent lo cors foguèri incapable de caminar un sol mot. Puèi a l'ostal aguèri una altra suspresa quand vesiaí mas sòrres, que me soveniái pas que de las fotografias. Una altra suspresa es la cosina amb l'estanquet, lo robinet e lo fogal de gas (en Novara l'aiga a l'ostal i èra pas e èra cosida amb de fusta). Lo ser venguèt visitar la Comare Grazia amb sa filha Caterina. Los vesins me volián tanben conéisser. Lo papà de ser l'endeman me menèt al cinèma. Una de las mai polidas seradas de ma vida que me sovenirai per totjorn, fins al darrièr jorn. Enfin èri amb mon paire, abans que l'estimavi coma aimatz un paire absent, ara l'admiravi e enfin pel primièr còp me sentissiaí protegit coma se foguèssi sa princessa. En resumit, me semblava de caminar sus las nívols, aviái aterrat a un autre moment de l'univèrs.

Novena capítol - La pòrta del cèl .

Abans de partir de Sicília, la maire aviá capitat de me trobar una plaça de la pelissa e après dos jorns m'acompanhava per trabalhar. Sortírem de l'ostal de matin: Èri fòrça emocionat per aquela novetat.

A l'intrada m'aculhiguèt la jove dama Tilde que me faguèt un grand sorire e me prenguèt per la man, una femna plasenta e polida. Tilde me diguèt a Milanés "Salut Bela Tusa (gojata), venètz, vos presenti las gojatas que trabalhan amb ieu: dins la e Teresina. An tant d'experiéncia, vos ensenharàn a trabalhar. Se i a de problèmas - el apondut - ajatz pas vergonha de demandar". Alara dins lo clin d'uèlh me trobèri amb mon nòu trabalh.

Me sentissiái ja genial e de marcar aquel cambiament dins la vida de la Bela Tusa pel primièr còp que la menstruacion arribèt. Sabiá pas gaire d'aquel tèma, mas de las istòrias ausidas per sos amics mai grands de Novara, compreniá qu'aquò èra la manièra que se convertiguèt en una jove dama. Comprenguèt qu'aviá pas besonh d'aquel senhal per èsser una

femna: èra ja per tot çò qu'aviá après, conegut e aimat. Era pas pus una eruga e aviá patit la metamorfòsi de papilhon. Venguèt de luènh e dins qualques minutas passèt d'un mond a l'autre. Se trobèt sol e n'èra fòrça fièr.

Mentretant, comencèri de me familiarizar amb lo nòu trabalh. Puèi de tucs de pels èran utilizats per èsser aplicats a de coas. Las pèls èran molhadas amb una esponja e enfin clavavan sus un axe de fusta en las tirant de totes los costats. Me tornèt quand dins lo laboratòri en Sicília esclafèri las pòsas per metre al fons de la ròba. Aquí tanben qualques martèls fugiguèron suls dets. Se i aviá un pauc de solelh, èran secats dins lo jardin sul camin, alara me calguèt far una sentinèla als precioses agnèls de Pèrsia, de renard, de vison, de ra-muqué. Mentre que los atrapèri m'agradava de regardar las veituras e las personas que passavan. Aspiravi quitament los gases d'escapament de las maquinas e ensagèri de m'impregnar amb aquel parfum de la vila, donc novèl e intoxicant per la gojata que cresquèt dins l'aire pur. La vila desfilava jos mon agach e perdiguèri quitament la nocion de temps. Mon paire m'expliquèt que la jornada èra dividida en oras ailà, mentre que quand viviái a Caststragia coneissiái pas que lo montant e l'ensemble del solelh. De còps que i a mentre que m'ocupavi de las pèls, una dama vièlha de l'estatge superior me venguèt far companha. Parlèt dins l'estrech Piemontés e ieu compenguèri pas un dock: "Qué bela fiola, de ndo tivenhat (d'ont venètz)? Cuma ti si de ciamat (qu'es lo nom de vos)?". Cambii. "Me compreni lo mieu (comprenes pas)?". Quand la pèl èra seca, la jove dama talhava la forma dels tucs per las costuras que lor ordonèron.

Pauc a pauc aprenguèri a metre la friselina en rempliment, la passa a l'entorn e puèi lo forro. Per mas competéncias comencèri de prene la pagheta setmaniera e en resumit me metèron en òrdre amb las marcas per la retirada. Me sentissiái mai grand. Dins lo laboratòri i aviá la ràdio:

sentissiái amb plaser las cançons. Alara los frigorífics èran pas generalizats mas la jove dama possedissiá una glaça que s'emplissiá de blòcs de glaç provesits per un senhor que passava amb una carreta dins las carrièras del pòble. Per ieu, beure tan d'aiga doça èra novèla. Un estufa economica de fusta a fusta escalfèt l'ostal. Avia pas lo telefòn mas quand devia telefonar als clients me mandèt de sa tanta, propietari d'una empresa de construccion amb diversos trabalhadors. Entre aquestes, per azard, vesiái pel primièr còp... mas aquò's una altra istòria que, s'ai de temps e de desir, vos dirai mai tard.

A l'ostal me mangèri plan, lo ser sortiguèt per visitar lo centre vila amb de teulats de pèira e de botigas amb de polidas fenèstras. Dissabte anèri amb ma maire al mercat, qu'ocupa una bona part del centre, quand sortiguèri del trabalh a l'entorn de miègjorn. Crompèrem la tela per me far un abric. Foguèt achèc. L'inaugurèri en me copant a la messa de mièjanuèch a Nadal. En resumit, una vida urosa.

Venguèt carnaval. Participamos con una familia cerca de la Viglione al Teatro Galleti. Era un sòmi de veire las danças mascadas entre de jòcs leugièrs fosforescents.

Lo dissabte seguent quand i montèri i avia quicòm de mal. Plorèri perque la maire m'avia pas donat la Magnesia Sant Pelegrino. Un de sos cosins de Martigny arribèt. Dinnar amb nosautres. L'après-miègjorn me sentissiái estranh, semblava que mon bonur s'acabava. Papà acompanhava lo cosin al tren, puèi sopavam.

Aquel ser sortiguèrem pas de la passejada. Papà diguèt a la maire: "Vai trobar d'amics al bar." A l'entorn de 22 oras tornèt a l'ostal Gemandendo e emanant amb sa cara palla, petrificada per un fòrt espes al pitre. "Teresa, preparatz una camomilla". Mentre que papi se versava sul lièch, me'n anèri

brut amb una tanta per trucar un mètge a 50 mètres de distància. Venguèt enseguida, mas entretant mon paire aviá quitat de viure. Aprenguèrem mai tard que l'aòrta aviá esclafat. Pasmens, i auriá pas agut res de far, papi traversèt la pòrta del cèl e volèt al cèl. Èra lo 17 de febrièr de 1951. Pendent tota la nuèch demorèri amb los uèlhs indefenses de mon paire de mon paire. Mon cap se virava, una mescla de migrèna e de vertiges que se n'en menava pas pus d'aquela sala ont totes los objèctes venguèron odiós perque de testimònis d'una mòrt injusta. Mai arrestèri de pensar a mon paire e al destin crudèl que m'aviá esperat a Domodossola, las larmas podián pas pus sortir dels uèlhs perque èran venguts secs a la dint de plorar. Que Dieu aviái imaginat a ma sortida dins la lutz esbleugissenta de l'estrech de Messina, ont èra amagat ? Perqué nos aviá abandonat? Perqué m'aviá tant deludit? Perqué ara qu'aviái trobat que mon paire foguèt emportat per totjorn ? Qual es lo punt d'aquela tragèdia? Ara que Diu aqui en Domodossola semblaue diferenta, luenh, escafandre, semblèc hèta d'escur, esquivat e impalpable, amarg, un Diu des quaus non sabie mès se me fisar ne i ignorar entara rèsta des mèns dies. Per las nuèches e las nuèches demorèri mut en me desrevelhar amb los uèlhs tens dins l'escur gaireben en esperant qu'amb l'arribada del jorn tot tornariá coma abans. Dins aqueles jorns angudits, amb ma familha al bòrd d'un precipici, compenguèt que lo paradís èra pas un luòc per las gojatas.

Una d'aquelas nuèches, a las primièras oras del matin m'esfondrèri e après un sòmi tormentat m'enfonsèri dins un sòmi doç: me trobèri sul lac, puèi mon paire me apareguèt amb los uèlhs e la cara immergida dins una lutz celèsta. Ara sa cara patiguèt pas pus e èra tornada polida. Dolorament me sorirec, me prenguèt la man, m'abracèt e comencèt de me parlar. "Mon enfant - diguèt - çò que vos vòli dire ara es mon amor, tot lo ben que vos

vòli. Las circunstàncias an fach que nos coneissèm pas. Me regreti tant que vos ai pas vist créisser ...".

De còps que i a pensi a aquel sòmi e a mon darrièr viatge, pensi a quand lo Senhor me trucarà, m'agrada d'imaginar que quand traversi la pòrta del cèl, mon paire m'espèra, vestit coma aquel ser que me menèt a... lo cinèma: amb el Avèm fòrça causas de nos dire, nos cal prene aquel discors interromput dins aquela nuèch freja de febrièr per totjorn. Seria lo melhor biais, cresi, de començar mon darrièr viatge.

La maire demorèt en desespèr amb quatre enfants e sens pension perque papi èra un simple cordonatge. Tot lo freg e tota la pena del mond èran tombadas sus nòstra paura familha d'emigrants.

Luènh de nòstra tèrra, luènh de la vida, èrem de grans de sable arrossegat pel vent del desèrt.

Ma maire s'èra perduda e tota son èime. Èra vengut una clòsca vuèja. Son còs èra contractat coma un bocin de fusta, arrestava pas de filtrar e son agach perdut, dins una cara terrèstra e sens expression, demorèt fixat pendent un punt entièr cap a un punt luènh, cap a la tomba del papà. Èra vengut coma un fantasma envasit per l'impossibilitat d'oblidar. Percebiái lo moment ont tombaria e enfonsèri dins un desespèr sens sortir. Ensagèri de la trebolar, li parlèri en ensajar de la animar. Incrediblement los ròtles s'èran totalament inversats: èra la filha que consolava la maire, en contant sas istòrias de la preparar per viure sens son òme e l'ajudar a oblidar. Ieu, filha mai granda, aviái pas encara 15 ans.

Après sopar tornèri trabalhar de la pelissa per ne levar qualques lira mai. Es ieu qu'ensagèt de gardar viva la flama de l'espèr. Mas a la fin ma maire, sabi pas cossí, benlèu amb la fòrça del desespèr, entre un crit e l'autre

carguèt lo mond entièr sus sas espatlas e tornava lentament èsser una costura en coire qualques faldas e vestits de vestir.

Capítol de Decimo - La Bela Tusa .

En mai de la meteissa annada mon pichon fraire tombèt malaut de sarampion e lo prenguèt tanben, l'avent pas contractat d'enfant. Mentre èri al lièch ausissiái ma maire dobrir la pòrta. Qualqu'un aviá jogat la campana. Puèi ausiguèri la votz de Zizi e de Micherillo. Me preocupava: abans que m'aguèsson pas jamai menat a Domodossola per veire los parents e ara s'èran faches vius. Demorèron aperaquí una setmana, puèi partiguèron un pauc decebuts perque esperavan que tornèssi amb eles en Sicília. En novembre, arribèt una letra Bordda de Neron. La maire alarmèt, la dobrissiá tremolava la man. La vegèri plorar: Zizi anoncièt la mòrt de grand-paire Turi. L'avián trobat mòrt dins la campanha de Bordonaro lo 8 de novembre. Aviá 87 ans. L'an seguent i aguèt un autre malcontentament encara mai grand, quand per azard las recèrcas menèron a la causa de la mòrt d'esmoguda amb un mocador dins la garganta, que se tròba pendent l'exhumacion. Lo crime èra estat fach per una femna amassa amb son fraire, vesins dins la

campanha, per panar la pension de 11 000 lire. Mai tard serviguèron en preson de 24 ans ela e 12 ans per concurréncia.

Sequissiái d'èsser triste. Amb pauc d'argent podíás pas prene endavant dins 5 personas. Miss Tilde me conselhèt un fals despediment per poder s'inscriure al burèu de plaçament. Anavi sovent verificar se i aviá de trabalh, mas las espèras èran paucas. En abril '53 sabíái qu'avián pres qualques gojatas dins una usina. Avián pas besonh, lors paires avián ja una ocupacion. Puèi anèri al burèu per protestar: me caliá trabalhar mai que d'autres. En mai dintrèri enfin dins una usina ont se produsissián de bandas elasticas, de còrdas per de calçaduras, de bendas, de tubulars pels fils electric. Un trabalh dur amb de torns setmanièrs 6-13 e 13-21. Dins los intervals anèri tanben a la pelissa per arrondir lo salari e donar de relèu a la maire.

Agost venguèt. Per las vacances, Comare Grazia deguèt anar en Sicília per trobar la maire vièlha. Decidiguèri de partir amb sa filha Caterina tanben. Partiguèrem en tren a Milan e puèi per Roma, ont arribèrem de nuèch. I aviá per esperar qualques oras pel tren en Sicilia.

Dins la gara trobèrem d'escumas, e entre eles un actor de nano de Novara, Salvatore Furnari, e un soldat que son nom me soveni pas. Mentre que la senhora Grazia se pausèt sus un banc Caterina e ieu foguèri

convidat a me passejar. Nos menèron a la plaça Esedra per manjar mottarello. Semblava començar de reviuere.

A l'arribada del tren ja amassada, la senhora Grazia se precipitèt per montar amb doas sacas. Lo tren s'èra pas arrestat completament e ela tomba s'estirava suls rails. Ieu, Caterina e tota la fola invocada en cridar lo paire eternal mentre que l'extrasiam plena de contusions mas miraculosament vivas. Refusèt d'èsser menat a l'espital. Al cap d'una ora lo tren partiguèt. Abans Mezzogiorno arribèrem a la gara de Turme Viglier ont prenguèrem l'autobús que menèt a la Novara Sicilia, convidats de Zizì e de Micherillo.

Nos aculhiguèron coma convidats d'onor. La nuèch totes tres dins lo leton, Caterina e ieu avèm pas barrat d'uèlh. La senhora Grazia èra plena de dolor. La meteissa nuèch i aguèt una suspresa: quelques joves nos faguèron una serenada amb la guitarra e lo violon, mas l'oncle Micherillo, enfadat, los fasiá escapar.

La maire de Caterina passava gaireben tot lo temps al lièch. Sortís pas que dos còps en dètz jorns per anar visitar la maire vièlha. Per la tarda anèri trobar de companhs d'escòla e los amics de laboratòri. Un jorn vesiái tanben un companh d'escòla que me venguèt abraçar. Gardava una bicicleta per la man e li demandèt de me menar per un viatge. Puèi una gojata en bicicleta èra pas jamai estada vista a Novara. Tanlèu que venguèt conéisser Zizì me reprochèt: "Te venguères un hiu, auriái pas jamai imaginat de causas coma aquò".

En tornar a Domodossola, la senhora Grazia se n'encaminava per se recuperar. Après aquela casuda, las dolors d'artrosi prenguèron lo dessús. Prenguèt pas que de coratge quand anèt amb sa familha a quelques fèstas, ont èri tanben convidat.

Reprenguèri lo trabalh dins l'usina e la pelissa, mas aviái besonh d'experiéncias novèlas. Un jorn en visitant la parròquia de Sant Gervasio e de Protasio, Don Giuseppe Benetti s'apochèt de me pausar qualques questions. Li confièri totas mas penas. M'encoratgèt e me diguèt: "Dimenjal-miègjorn venètz a l'oratori." I trobaretz lo president de la Miss Accion Catolica Germana, que vos presentarà las gojatas e vos donarà fòrça bons conselhs ". Me trobèri enseguida a l'aise: amb un pauc de timiditat comencèri de far d'amics. Ai paur de pas saber parlar mas amb l'ajuda de Dieu venci las primièras dificultats. Legissi amb plaser lo jornal de l'associacion en admirant lo fondator Armida Barelli: mercés a ela ma vida s'èra melhorada. Quand lo viratge de l'usina o permetèt me'n anèri a la messa del matin a 7, ont coneguèri Don Benetti, que considerava mon director espiritual. Lo dimenge m'ofriguèri de demorar una ora al banc de bona premsa davant la glèisa. Mai tard me convidèron a me jonher al Conselh de l'ACLI. Amb totes aqueles engatjaments me sentissiái important e prenguèri.

Los companhs de l'usina me jutgèron bigòt, mas me sentissiái pas mal a l'aise, al contrari preguèri per eles e los tornèri telefonar quand abans de començar lo torn parlavan amb la vulgaritat dins los vestiaris.

Onzes capítol - cara de porcelana .

Un dimenge d'estiu lo president de l'Accion Catolica Alemanda organizèt un viatge a la montanha. Amb lo pauc d'argent qu'aviái capitat de pagar la part del viatge. Arribèrem en autobús a Goglio, puèi amb la veitura de cable a Alpe Devero e puèi a pè a Crampiolo. Contemplèri la beutat de las montanhas cobèrtas de flors: rododendiris, ranuncoli, orquídias salvatjas. Los mirtils a plegar. Las cabanas amb de teulats de pèira e de fenèstras de fusta de que los rebords de fenèstras vivián de geraniums roges e ròses. Demandèri a Germana ont s'acabèt lo camin. "Quand sèm cansats nos arrestarem per dinhar plen". A l'entorn de 13h nos arrestèrem per beure l'aiga clara que davala d'una ròca cap a la val. Après aver manjat, pregava e cantat, passèrem per lo retorn. Me tremolavi de jòia: aviái pas jamai passat un jorn tan polit. A l'ostal diguèri a Momina e vesiái un de sos sorires.

De temps en temps recebèri de corrièrs de Novara Sicília: demandèt de lo trobar un trabalh a Domodossola per nos rescontrar. Èri fòrça confus mas content que qualqu'un èra amorós de ieu. I aviá tanben un gojat de Domodossola, mas m'agradava pas: lo matin beviá un cicchet de grapa e aviá totjorn de galhas rojas.

Las meditacions del matin indiquèron lo camin del convent, mas a l'encòp m'agradava los enfants e l'idèa de formar una familha. Me confièri a la volontat de Dieu. Quauques dimenges anèrem als oratòris dels païses vesins. Lo viatge en autobús me destorbèt, mas lo coratge despassèt qualque pichon patiment.

Lo 1èr de mai de 1954, ACLI amb l'oratòri organizèt un viatge: pelegrinatge al santuari de la Madona di Oropa lo matin e un rassemblament del pastre onorable en Biella l'après-miègjorn. Èri un dels primièrs a s'abonar amassa amb un amic meu e son nòvi Pierino. 2 autobuses plens de joves que demòran. Entre eles un ros timid qu'aviái ja vist endacòm. Èra el: lo trabalhador de la companhiá de construccion ont anèri trucar als clients de la pelissa. Pierino me la presentèt: èra son cosin. Pendent la jornada m'abandonèt pas jamai amb son agach. En tornant a l'ostal li diguèri a la maire. Lo ser après que lo vegèri jos lo balcon de la sala situat al primièr estatge. "Mama, mamà, venètz veire: i a lo gojat que coneguèri en Biella". E ela amb un mièg sorire: « Podètz veire la cort vos fa ». L'endeman de ser, en partint amb un vesin, lo trobèri davant ieu. Timament demandèt se podiá venir amb nosautres. Ieu un pauc incertan qu'acceptèri. Rompèrem lo glaç en charrant de mai en mens. Après lo torn de l'après-miègjorn dins l'usina m'acompanhèt a l'ostal. Un ser lo faguèri montar per lo presentar a sa maire, que l'aculhiguèt fòrça plan. Dins son temps liure l'oratòri èra assistit. Puèi los garçons e las gojatas èran separadas, sonque a la fin de la reünion nos podiam rescontrar. Tanben participèrem a las reünions de l'ACLI.

Ma maire, e mai se venguèron de Sicília, ont dos garçons que s'estimavan podián pas sortir sols, nos donèron de confiéncia e comencèrem un viatge pacific. Giuse me diguèt qu'aviá conegut mon paire: per recaptar un pauc d'argent, essent 4 enfants e sonque lo paire que trabalhava, coma garçon

faguèt qualques comissions pels financièrs de la casèrna a qualques pas de son ostal. De còps que i a portava las sabatas per reparar a mon paire. Escotèri amb plaser.

Me diguèt una altra causa: quand lo 16 de setembre de 1950 passèri de Roma per arribar a Domodossola que coneguèrem virtualament. Giuse, coma l'apelèri encara, èra vengut en bicicleta per la Santa annada. Un viatge aventurièr: aviá començat de Domodossola amassa amb un curat de la val que pedalava rapidament amb de bòtas de montanha. Èra gaireben impossible de lo seguir. S'arrestèt pas que quand vegèt qualque ort per prene un pauc d'ensalada. A mièg camin de Josèp partiguèt sol. Estrada en fasent un vendeire de carrièra amb una vièlha bicicleta plena de penjadas per vendre. Faguèron una companhiá fins a Roma.

Agost venguèt. La fabrica barrèt per las vacances e decidiguèt d'anar trobar ma sòrre ròsa qu'èra dins los tucs del lac Mergozzo per una convalescència. Demandèri a las monjas que capitèron l'ostal de m'arrestar pendent qualques jorns. Veniái de mencionar aquela idèa a Giuse. Dins l'ostal i aviá d'autres gojatas en vacances. Entre eles lo nebot de beutician d'una monja. Lo matin del 15, la fèsta de l'Assumpcion, per practicar nos cridèt dins sa cambra après la messa. Emplissiá la cara de diversas crèmas, mascara e ròtles de lèbres: semblava que foguèssem d'estatuas de cera. Per dinnar, la tia de monja se soveniá de l'ainada: èra pas una coïncidència que nos bronzejava aital.

Per la tarda en agachant lo lac dempuèi la fenèstra vesiái Giuse. Voliái pas me mostrar amb aquela cara de porcelana. Me veire dins la pòrta me reconeissiá pas gaireben. Demandèri de perdon en explicant qu'èra estat una experiéncia e que las autres gojatas èran tanben estadas transformadas. Pera tarde portàuem ath jardin dera casa. Vers lo ser me

saludèt: « Veire lèu, a Domodossola, mas amb una cara neta e fresca coma abans ».

Dos capítol - Violeta .

Après las doas setmanas de vacanças reprenghèron lo trabalh de fabrica al viratge de 13 a 21 oras. vejatz-lo. A 21 oras la sirena jogava e mon còr comencèt de batre fòrtament. Lo dorsièr estampèt, a la sortida de la pòrta dins la mièja-escur una bicicleta. Era el: venguèt me rescontrar, timidament me regardèt dins la cara e me diguèt: « Alara m'agrada ». Me faguèt assetar sus la barra de bicicleta e m'acompanhèt a l'ostal. Escambièrem una simpla bona salutacion de nuèch. Aquò se repetiguèt gaireben cada jorn. Lo dimenge de ser i aguèt quelques passejadas en bicicleta dins los païses vesins. Un jorn me menèt a son ostal per me presentar a papà e a mamà, doas sòrres e un fraire. Pauc a pauc me presentèt tanben als oncles e als cosins coma un amic.

Ma momia quand nos vegèt del balcon nos faguèt montar a l'ostal. Mentre que tirava per aquel garçon, èri fòrça indecidit. Lo 8 de decembre, lo jorn de l'Immaculada Concepcion, mon jorn de nom, la campana sonèt. Èra lo florista, que me liurèt un ram de clavèls roges. - Mamà, lo Giuse me mandèt los desirs ! Quina decepcion en dobrissent la nòta: èra pas el, mas un gojat de 14 ans se rescontrèt per azard. Foguèt escrich "t'aimi" amb la signatura. Benlèu que pensava qu'èri son companh.

La nuèch de Nadal se mostrèt amb un grand vas de color plen de chocolats e una carta de felicitacion. Lo mercegèri e anèri amassa amb la messa de mièjanuèch. En tornar a l'ostal me diguèt: "Deman me cal anar amb ma familha per dinnar amb de parents. Tornam veire a Santo Stefano". Lo matin del 26 ai dich a ma maire "Sorti pas pus amb aquel garçon, torni lo vas, vòli pas s'engatjar". E ela amb un agach grèu: « Siás fòl, o poiриás far s'aviái pas ja manjat de chocolats ».

Los jorns següents Giuse venguèt coma de costuma per me menar al trabalh. Dins l'estirament de camin a pè o sus la canha de bicicleta m'adreiguèri gaireben pas lo mot. Lo primièr de l'an 1955 anèri a la messa. I èra tanben e a la fin m'acompanhèt a l'ostal. A la pòrta me diguèt: «Podètz saber çò qu'avètz en ment de me daissar patir aital ?, E fugiguèt una lagrema. Aquela gota desbordava lo vas e li faguèt un sorire. Me donèt una pelvis e me diguèt: "Aquesta tarda que passi per arribar als Vespers sul Mont Calvari. Un filme serà projetat après los Vespers al club de l'ACLI". Acceptèri e me saludèri. Lo raportèri a l'ostal e ma maire diguèt content: "Un bon garçon coma aquò lo trobariá pas pus".

A las 14 h partiguèrem al Calvari al long de la pista mula amb las capèlas de la Via Crucis. Un còp al santuari cantèrem los Vespers e après la benesir anèrem al club. Me soveni pas del títol del filme, mas èra fòrça avorrit, alara prepausèri de tornar a la vila a la Cinema Catena, ont podiam gaudir d'un melhor filme, entitolat "Violet".

En abril, al long de la val de Vigezzo amb lo tren e lo Centovalli, anèrem amb sos parents al festenal dels carros a Locarno. Coneguèrem lo padrin de Giuse, que me presentèt de "novia". Metèt las mans dins sa pòcha e prenguèt 10 francs soïsses de son portamoneda, los donèt a Giuse e diguèt

“bon, quand te maridas?”. Nos agachèrem dins la cara, ne parlèrem pas jamai.

Enes dies següents comencèrem a cultivar era idèa des nòças. Ne parlèrem tanben a l'ostal. La mamà s'alegrava mas al meteis temps i aviá pauc de possibilitats financièras. Pauc a pauc cromptèrem qualques fuèlhas e lin. Aviam pas de besonhs particulars. Anèrem cercar un apartament pichon e modèst. Lo trobèrem dins l'antic quartièr Motta e fixèrem lo jorn de las nòças: Diluns 19 de setembre. Me n'anèri amb ma maire a la botiga de tela de Panzarasa per aparéisser lo dentèl del vestit de nòça e lo menèri a la senhora Tilde Pellciciaia, que m'aviá totjorn prometut de l'embalar amb afeccion.

Dins l'amassada municipala per las publicacions de maridatge deviá signar ma maire perque èri encara menor. Los parents de Giuse èran tanben contents. Dins la parròquia Monsenhor Pelllanda nos diguèt de polidas paraulas d'encoratjament: « Totjorn gardar modèstes amb tant de fe per afrontar de jòias e de dolors que la vida se reserva. Te farai trobar lo passat roge al long de la nau ».

I aviá per preparar la lista de parents e d'amics a qui liurar los favors coma costuma. Fòrça paucs convidats. La maire de Giuse diguèt "dos per familia". Tira Tira avèm arribat a 35 personas. Los testimònis son causits : l'oncle Carmelo Di Giuse e per ieu Pierino, l'arquitecte de nòstra reünion. Una setmana abans las nòças, l'oratòri mascle amb Don Giuseppe Briacca nos dirigiguèt una fèsta. Lo mèstre Furiga pintèt un quadre de salutacions sul tablèu de tablèu e creèt un pergamin amb la lista dels amics. I aviá tanben una taula cobèrta de pastissons e de bevendas. Dins l'oratòri i aviá pas jamai agut una fèsta coma aquò. Lo Colelegiat dels Sants Gervasio e Protasio èra dins la fasa de renovacion e lo paviment èra plen de

descombrarias e de pèiras, mas qualques femnas voluntàrias fasián lor maximum per la netejar en onor de Josèp e de Concetta.

Lo 16 de setembre, Zizi e Micherillo arribèron, se desplaçèron perque Concettina èra a mand de se maridar e li deguèt l'acompanhar a l'autar en prenent la plaça del paire qu'èra partit.

Mentretant, arribèron qualques presents: un cafetièr, un molin de café, de lunetas de rosolio, de servicis plans e de cotiés dels parents e d'amics qu'avián recebut lo favor de nòças, una batariá de cosina de Pierino e d'oncle. La accion catolica femenina nos donèt un quadre coma un mamelon amb la Santa Família, l'assistent Don Benetti un vas de flors verda maravilhosa amb de decoracions d'argent.

La nuèch de la vesprada èra longa. Pensavi a la mamà que demorèt amb tres enfants encara joves e amb pauc de ressorsas. - Avètz pauc de fe, l'escòla de l'oratòri vos a pas ensenhat que dins la vida i a totjorn providéncia ?, me disiái. Lo diluns 19 me levèri a sèt. La senhora Tilde arribèt amb lo vestit de dentèla. Se vestiguèt e me placèt lo vel qu'aviái crompat a Milan. A 9 lo taxi arribèt per me menar a la glèisa. Èri confus, trobèri una mar de monde que m'observavan. Giuse èra ja a l'autar que m'esperava amb lo mazzolino de la flor d'iranja, acompanhada de sa sòrre Rosa perque la maire Olimpia s'entusiasmariá tròp pel primièr filh que se maridèt. Li rejonhèri acompanhant de son oncle Micherillo sul passat roge.

La messa comencèt. Mossèn Pellanda èra tanben emocionat. Me soveni d'una omilia invicta, de la benediccion dels anèls, de la promessa de leialtat al cors de la vida e, a la fin de la ceremònia, de las signaturas. A la sortida la maire de Pierino, que venguèt tanben ma tanta a aquel moment, metèt lo badge de femnas d'accion catolica sus mon pitre.

Capítol tretze - Nova vida .

Après la fèsta dins la glèisa, seguiguèt lo refresc al bar Grandazzi en via Casttelzzo. Entre un peton e l'autre als convidats prenguèrem l'aperitiu amb qualques pizzas e pastisseries. Saluts e un peton especial a las en -leis Olimpia e Armando qu'èra anada amb Mamà per prene la maleta, puèi en corrent a la gara per prene lo 12 e un tren de trin per la luna de mièl.

La mamà cridèt Dirotto. Dintrèrem dins lo compartiment. Lo personal anoncièt la sortida amb lo fiulet mentre que Giuse e ieu nos menavam de la fenèstra pel darrièr adieu. Comencèt l'aventura de nòstra vida.

Arribant a Florença marchèrem cap a l'otel indicat per la senhora Tilde, la pelissa. A l'intrada de luxe foguèrem aculhits per una musica, puèi lo majordom nos acompanhava a la sala del tresen estatge. Per nosautres tot èra novèl, quitament dormir dins un lièch doble.

Lo primièr jorn visitèrem la vila, la segonda anèrem a la plaça de Michelangelo ont podiás admirar tota Florença. Faguèrem qualques fotografias: la camèra de Giuse amb un rotlèu poiriá far uèch fòtos en blanc e negre.

La tresena partida de sortida per Roma. L'otel èra mai modèst perque l'argent metiá de costat amb de sacrificis deviá èsser sufisent. Nos arrestèrem un parelh de jorns per visitar las quatre basilicas que Giuse aviá vist dins l'An Sant e la font de Trevi. Tornèrem tanben a la dell'Essra

Fontana, aquela de la famosa nuèch de '53 quand la senhora Grazia èra tombada jos lo tren.

Lo temps venguèt partir per Sicília. Après un long viatge, lo tren arribèt a Calabria e enfin de la Villa San Giovanni vesèrem Sicília. Giuseppe gaudiguèt d'aqueles moments: lo tren que se cargava sul Ferry-Boat, la Madonnina al cap a la dintrada del pòrt de Messina.

A la gara i aviá per esperar l'oncle Carmelo fraire de la maire amb sa femna Gaetana e sas filhas Rosetta e Antonietta.

Nos aculhiguèron coma dos princes. Nos arrestèrem dos jorns en visitant Messina: lo relòtge del Duomo qu'aviái vist d'enfant, la Madona di Montalto e d'autres carradas fòrça polidas.

I aviá pas qu'un defecte dins aquel ostal: a l'ora de sopar, oncles e cosins vestits e en luòc de s'assetar a la taula disián: « Anam passejar lo long de la mar ». Giuse e ieu me demissionèrem s'apièjava amb la languir. A l'entorn de 23 oras tornèt a l'ostal e sa tanta comencèt de cosinar. Una nuèch metèt los caracols dins la salsa amb la clòsca, mas çò qu'importa es l'afeccion, pas las abituds.

Lo tresen jorn nos acompanyavan al tren amb qualques lagremas. A l'estacion de Turme Viglier i aviá l'oncle Micherillo amb lo taxista per arribar a Novara. Zizi, la tia Maricchia e la tia Peppina nos esperavan al país. Semblava vertadièrament que los Prìncipi de Domodossola arribèron.

L'endeman anèrem en Badiavecchia per trobar la grand-maire paternala Concetta e los oncles, las sòrres e los fraires de papi. A la plaça amb lo tabaccon de grand-maire, fòrça abitants del caseriu s'èran amassats que me coneissián d'enfant e se remembrèron d'autres personas fòrtament: « Concebir venguèron amb son òme !

Besas, abraçadas, caras rojas. Me semblava un sòmi. Exactament cinc ans èran passats dempuèi que quitèri lo país.

Dos jorns mai tard nos faguèrem acompanhats del taxista "Cauzi I Lupu" a Taormina. A miègjorn nos menèt al restaurant, ont foguèrem servits amb de gants blancs. Giuse e ieu nos regardèrem dins la cara per dire: « Nos serà pro l'argent ? Visitèt Taormina e puèi Castelmola jos una inundacion, cap al ser tornèrem a Novara, cansat mas satisfach.

L'endeman èra ja temps de tornar a Domodossola. Los engatjaments de la vida novèla nos esperavan.

Catorze capítol - Nòstres primièrs nis

Malgrat aver ja embarcat dins lo viatge a Domodossola dins las annadas 1950 e '53, èra coma s'aviái començat lo primièr còp: anèri rescontrar una vida novèla per dos.

Un còp lo tablèu de trens sul Ferry-Boat metèrem sus la terrassa per veire la Madonnina del Porto e Sicília se'n va lentament.

Amb una lagrema tornàvem a la carrèla, assetats suls bancs de fusta. Alara i aviá pas de pastissons.

Un còp a la nuèch comencèrem de far amb la monja amb lo còl en penjant. De temps en temps nos levavam per agachar per la fenèstra. Dins las estacions importantas, la particula anoncièt a votz nauta lo nom de la vila. En Nàpols suls trotuars i aviá lo "gaaglioni" que vendiá de pizzas. Smurly fasián d'argent primièr dels viatjaires, puèi lo tren en partir e lor demorèron d'argent e de pizza.

Pauc a pauc nos apropavam a Milan. Dins lo tren cap a Domodossola sentiguèri l'emocion experimentat lo primièr còp 5 ans abans: Lac Maggiore, las Montanhas d'Ossola, los teulats de pèira. Aqueste còp amassa amb mon òme Giuse. Vers miègjorn arribèrem a la destinacion.

I aviá Mamina e lo paire de Giuse Armando nos esperavan. Èra una fèsta: s'aurián pogut far jogar las campanas.

Un rapid dinnar de la Maire Olimpia e puèi dins nòstre nòu nis dins lo quartièr Motta per se pausar. L'endeman reprenguèri mon trabalh dins l'usina e Giuseppe tornèt al chantièr.

La pensada anèt a la mamà per mon non-sosten, mas mon director espiritual Don Benetti m'encoratgèt a pregar, en assegurant que tant de monde los aimavan. De còps que i a Giuse e ieu anèrem dinnar a son ostal, e ela se regaudiguèt. Mentretant, una de mas sòrres aviá trobat de trabalh en contribuissent amb un nòu sosten a la familha.

Pauc après anoncièrem a Mamina, a la maire Olimpia e papà Armando que vendrián de grands en julhet.

Comencèri de sentir de trastorns embarassats mas lo dever de trabalh cridat. Alara los treballadors èran pas protegits coma ara. Giuse foguèt capable de trobar un melhor trabalh que lo chantièr de construccion exteriora: una usina d'articles de fusta coma las espinas per de barricas, d'aisinas per desvelhar la skeïna de la lana e tanben los « panèls » (top de fusta). Au cinquen mes comencèrem la virada de las botigas a la recèrca de la cadiera de ròdas per lo futur recentament nascut. La largor aumentava que lo capèl d'entrada e nos calguèt decidir de cambiar l'ostal.

Alara i aviá pas d'agencias, anàvem demandar d'aicí e d'alai. La providence nos faguèt trobar un apartament al segond estatge d'un ostal en via Scapaccino, just prèp del laboratòri de fulla.

En pauc de temps organizèrem lo desplaçament. Èrem pas pus dins lo centre vila, mas pas luènh, mai prèp de mon trabalh.

Lo loguèr mensual èra de 8 000 liures, just per nòstres salaris miserables, mas l'apartament èra aculhissent e brillant. Dins la cort podriam tanben aver un parelh de mètres carrats de sòl ont cultivar d'èrbas e de flors aromaticas, ma passion.

Recebèrem las claus que netejavam las salas e vestiguèrem de fèsta las fenèstras amb polida tenda amb Mantua e de cortinas de dentèla dins la

cosina. Après lo movement, la vida contunhèt normalament. Mon ventre venguèt de mai en mai evident. Un jorn me demandèt un collèga quand seriái a l'ostal per la mairetat e me conselhèt d'anar al ginecològ. Alara prenguèri lo rendètz-vos en privat. Lo mètge me reganhava gaireben per aver esperat tròp longtemps: « Podètz pas trabalhar après lo sièis mes e sètz ja a la setena avançada: riscatz ». L'endeman liurèri lo document al burèu e l'emplegat diguèt tanben qu'èri ingenu.

Mentretant, preparavi lo tren en trabalhant de tricot de gofini, de camisas, de sabatas e de colchons obtenguts de fuèlhas ancianas que me provesissián de mamà.

Anam tanben crompar la cadiera de ròdas, qu'aviái preparat amb de lençòls brodats per ieu amb de colors neutras, en sabent pas s'èra mascle o femèla. Enfin lo ser del 2 de julhet, las aigas se trenquèron e amb la maleta prèsta nos metèrem en marcha sus l'espital. Lo ginecològ que m'aviái visitat diguèt a Giuse que podiá anar a l'ostal. Lo trabalh veniá de començar e calguèt aperiquí 20 oras. L'endeman tornèt a la mairetat mentre qu'esperavi encara dins la sala de part.

A un cèrt punt un gojat nasquèt e l'infirmièra l'anèt comunicar al paire del recentament nascut, que se sentissiá gaireben mal per l'emocion. Al cap d'una ora poguèt abraçar nòstre primièr enfant, nomenat Armando coma son grand. Al cap de qualques oras, los grands, los oncles e los cosins foguèron tanben informats. Semblava èsser lo primièr enfant de tot lo mond.

Capítol quinzen - Mercejam a Dieu ...

Las infirmièras del departament de maternitat après quelques oras de la naissença me portèron al lièch aquela creatura de carn e d'òsses. Me l'ataquèron. Autre que la ninèta de pezza qu'aviá embalat Zizì d'enfant.

L'estada de l'espital èra alara una setmana. Abans de tornar a l'ostal anèrem a la glèisa espitalièra per la "purificacion", una benediccion del curat.

Dins la sala tot èra prèst per anar a l'ostal, mas començava de me virar lo cap. La parteira ensagèt la fèbre: 39. Ma nineta e ieu deviái arrestar dos jorns mai. Enfin dijòus 12 gaireben guarit nos anèrem a l'ostal. Dimenge 15 Armando foguèt portat a la nòva cadiera de ròdas a la poliça batèsta amb lo paire Giuseppe, l'amic Mariuccia Madrine e lo padrin Basilio amic de l'oratori. Aviái pas la jòia d'assistir a l'eveniment perque los ancians conselhavan per la supersticion de demorar a l'ostal. Me satisfaguèri de preparar un pichon refrescament.

La vida a tres èra diferenta mas l'ai plan obtenguda. Aviái fòrça lach, l'enfant creissiá e lo menava cada setmana al centre d'enfança pel contraròtle.

Malastrosament, lo trabalh de fabrica reprenguèt a la fin dels dos meses. Puèi i aviá pas d'escòlas de crècha. Las grandas avián acceptat de s'ocupar d'el una setmana caduna.

Quand faguèri la ronda dels sièis Giuse, abans d'anar trabalhar lo bandava e lo menèt a sa destinacion. Dins l'inconscient qu'aquel enfant patissiá e plorèri amb el.

Malastrosament podíai pas daissar lo trabalh. Lentament, amb la fe, contunhèrem lo viatge de tres -camins: los primièrs aliments de bébé, los primièrs pas èran de causas maravilhosas. Lo primièr jorn d'asil Giuse trobèt enfin un trabalh mai rentable. Pendent un parelh d'annadas faguèt lo portier dins las escòlas elementàrias, doncas foguèt cridat dins lo Municipi per ocupar un luòc de conciliacion.

Atal se creèt un entreveire per daissar lo trabalh dins la fabrica e me consacrar a l'enfant en esperant de li donar un pichon fraire. Lo 17 d'agost de 1962 foguèrem alegrats per la naissença de nòstre segond enfant. Luciano èra clar de pèl amb de pels roses, lo contrari de l'Armando. Un conte de fadas. Lo dimenge 26 foguèt batejat amb papà Giuse, la padrina Cosin Mariuccia e lo pairin Antonio fraire de Giuse. Tanben aqueste còp me calguèt demorar a l'ostal. Après lo periòde de maternitat quitèri lo trabalh per me consacrar als dos polits enfants.

Lo 1èr d'octòbre de 1962 Armando amb lo davantal blau e lo dorsièr sus l'espatla comencèt lo primièr elementari. Lo confiarem amb quelques lagremas al mèstre Leopardi.

Dins lo meteis periòde, lo cònsol de Domodossola convoquèt Giuse en li ofrissent d'allotjament al segond estatge de l'edifici de la vila, que demorèt liure quand lo messatgièr municipal se retirèt. En quauques dies organizam eth desplaçament. Al centre aviam totes los confòrts. Lo ser, la granda pòrta barrada, èrem los rènes de la vila. Podriam assistir a l'aise als eveniments del balcon del burèu del cònsol. De las nòstras fenèstras vesèrem una partida del mercat de la tradicion centenària.

Mentretant Luciano prenguèt sos primièrs pas: èra vengut la mascota dels emplegats de la municipalitat.

Per arrondir Giusea voliái inventar un trabalh. Comencèri de vestir de fenèstras, de lièchs e de coissins pels amics. La votz es escampilhada e aital venguèri la « dama de las cortinas ». Giuseppe dins son temps liure aprenguèt a preparar l'assemblada dels residus e mercejar Dieu que podriam gaudir d'una vida mai confortable.

Lo 1èr d'octòbre de 1968 Luciano comencèt tanben l'escòla amb lo professor Luisa Cerri.

Lo temps passèt rapidament. L'estiu anèrem en vacances a l'entorn d'Itàlia amb la tenda de camping. De còps en Sicília dins ma vila natal.

En julhet de 1973 èrem acampats en Val d'Aosta e comencèrem d'aver los primièrs simptòmas de l'embaraç. Lo 16 de febrièr '74 sa sòrre pichòta Daniela arribèt per Armando gaireben dètz-e-uèch ans e Luciano dotze. Era lo periòde de carnaval e la gent qu'observava l'arc ròsa sus la pòrta de la vila pensava qu'èra una blaga. Lo curat nos conselhèt de festejar lo Batèsta la nuèch de Pascas, Madrina L'amic Gianna e Padrina l'oncle aqueriguèt Benito.

Deishatz las supersticions, aqueste còp que participèri tanben a l'eveniment la nuèch del 13 d'abril. L'endeman a l'oratori èran cent convidats a de refrescs.

Daniela a tanben crescut e sèm ara de monde vièlhs. Nòstres tres enfants nos donèron 7 ainats: Stefano, Virgínia, Greta, Larenç, Rebecca, Leziá e Matteo.

L'istòria s'acaba. Lo 19 de setembre de 2015 Giuse e ieu festegèrem 60 ans amassa.

Mercejam a Dieu, a la Madona e a totes los que nos aimavan.

La Mazza Concetta Maglio, nascuda en Novara di Sicilia el 18 de abril de 1936.

Indici

1. La casa paterna .
2. En defòra del mond
3. Jocs de sabla
4. Oli, telas d'aranha e malvat uèlh .
5. Los hipocolos .
6. Vossia me perdona (la lutz de las estelas)
7. Emilia
8. Lo vòl de las engolidas .
9. La pòrta del cèl .
10. La Bela Tusa .
11. Cara de porcelana
12. Violet
13. Nova vida
14. Nòstres primièrs nis .
15. Mercés a Dieu ...

